

Ambt en Land van Kessel

Deze bijdrage behandelt zowel de ambtman als de landscholtis van het Ambt van Kessel. De ambtman vertegenwoordigde de hertog van Gelre in de landsheerlijkheden die gezamenlijk het Ambt Kessel vormden. De landscholtis fungeerde als plaatsvervanger van de ambtman bij de plaatselijke schepenbanken. Na een beknopte situering en een schets van de geografische ontwikkeling van het Ambt en Land van Kessel, worden vooreerst de verschillende bestuursfuncties voorgesteld: de ambtman en de landscholtis, met daarbij de gerichtsbode als rechtstreekse ondergeschikte van de ambtman. Welke benoemingscriteria golden er voor de kandidaat-ambtman, welke taken oefende hij uit en hoe was zijn salaris samengesteld? Hoe was verder zijn verhouding tot de landscholtis en de gerichtsbode? Op deze en soortgelijke vragen zullen we in deze bijdrage een antwoord proberen te formuleren.

In 1987 verscheen het uitstekende proefschrift van Jan Kuys, *De ambtman van het kwartier van Nijmegen (ca. 1250-1543)*.¹ Een vergelijking ligt dan ook voor de hand. Vandaar dat ervoor gekozen is de bevindingen van deze auteur te toetsen aan de situatie in het ambt Kessel. Onze bijdrage besluit met een uitvoerig chronologisch overzicht van de verschillende ambtmannen van Kessel, geplaatst tegen de achtergrond van de politiek-institutionele ontwikkeling van het Ambt.

Als beginpunt van deze studie geldt de akte van 1279 betreffende de verkoop van het graafschap Kessel aan de graaf van Gelre. Reeds in de eerste helft van de dertiende eeuw immers waren territoriale ambten in het toenmalige graafschap Gelre een feit.² Om praktische redenen is het eindpunt van de studie komen te liggen aan het einde van Ancien Régime.

Het jaar 1675 speelde als een keerpunt in de geschiedenis van het Ambt Kessel een grote rol. Tenslotte werden toen de heerlijke rechten verkocht en verloor het ambt zijn identiteit. Daardoor verloren zowel de ambtman als de landscholtis als zodanig hun respectieve functie bij de plaatselijke schepenenbanken. Na dat jaar spreekt men van de 'ambtman nieuwe stijl': de functie bestond nog wel, maar de inhoud van zijn werkzaamheden kreeg een geheel ander karakter: van een zuivere justitiële functie verschoof het accent naar de administratieve taken binnen het hele Land van Kessel.

Het onderzoek is grotendeels gebaseerd op ongepubliceerde bronnen die in overheidsarchieven berusten, zowel in binnen- als buitenland, met name in Arnhem, wat betreft de archieven van het hertogelijk archief, in Maastricht en Brussel voor de Spaanse periode en tenslotte in Düsseldorf voor de Pruisische tijd. In het archief van het Gelderse Hof en de Rekenkamer zijn talloze rekeningen bewaard gebleven. Naast overheidsarchieven werden ook heerlijkheids- en familiearchieven doorgenomen. Bovendien is er intensief gezocht naar aanstellingsakten, ambtsbrieven, en bijlagen of kwitanties bij de ambtmansrekeningen, en vanzelfsprekend ook naar correspondentie van de diverse ambtmannen.

De klemtoon ligt op het beroepsmatig functioneren van de ambtmannen, wat impliceert dat alleen aandacht besteed is aan hun ambtelijke loopbaan. Hun privé-leven moet, op een enkele uitweiding na, buiten deze beschouwing blijven.

De ambtmannen van Kessel waren tot dusver nog niet het voorwerp van uitgebreid onderzoek. Naast het artikel van E. Slangen³ en Ed. Rosenkrantz⁴ plaatste J. Linssen in de Maasgouw van 1962 eveneens een artikel over *Ambtmannen van Kessel*.⁵ Hierin komt duidelijk naar voren dat hij grotendeels gegevens geput heeft uit Roermondse archivalia. Jammer genoeg haalde hij de twee functionarissen, de ambtman en de landscholtis meermaals door elkaar. In de publicatie van M. Flokstra en met Th. J. van Rensch in de *Horster Historiën* komen de middeleeuwse ambtmannen van Kessel uitvoerig aan bod.⁶ Onderhavige bijdrage mag dan ook beschouwd worden als een vervolg op en een uitdieping van die publicatie, waaruit we de voornaamste elementen overnemen. Zij is de neerslag van het onderzoek over de ambtmannen van Kessel in de periode van 1500 tot 1794, dat sinds 1988 is verricht.

Een overzicht van of een gids voor de geschiedenis van dit gebied bestaat niet. Slechts hier en daar vindt men publicaties van zeer uiteenlopende kwaliteit, die bovendien erg afhankelijk zijn van de tijd, waarin deze werken verschenen zijn. Dankzij belangrijke bronnenpublicaties van de hand van I.A. Nijhoff, P.N. van Doorninck met J.S. van Veen, Th. J. Lacomblet en L.A.J.W. baron Sloet zijn wij in staat de hoofdzaken te onderscheiden van de bijzaken. Verder zijn de nieuwe inventarissen van bijvoorbeeld het Hoofdgerecht van Roermond en de Staten van het Overkwartier van de

hand van G.H.A. Venner en de verhandeling van E. Aerts over de geschiedenis en het archief van de Rekenkamers te Brussel zeker een aanwinst.⁷

I HET AMBT EN LAND VAN KESSEL

1. Omvang en vroegste ontwikkeling

Om inzicht te krijgen in het geografisch gebied tussen Peel en Maas, ofwel het gebied van Kessel en Helden tot Venray en Geysteren, dient men zich eerst te verdiepen in de middeleeuwse politiek-juridische situatie. De volgende vragen dienen zich dan aan: Wie waren de (lands)heren? Vormde dit gebied één geheel of was het sterk versnipperd?

Voor het ontstaan van het Ambt Kessel moet men minstens teruggaan tot het jaar 1279, toen Hendrik, graaf van Kessel, op 27 september verklaarde dat hij aan graaf Reinald van Gelre verkocht had "ons graafschap met kasteel te Kessel, getrouwen, ministerialen, wastijnsigen, laten, hoge en lage jurisdictie".⁸ Deze akte verduidelijkt niet, welke plaatsen buiten Kessel tot dit graafschap behoorden en/of welke hoge en lage jurisdictie gerechtigden deel uitmaakten van de transactie. Met andere woorden: hieruit is niet op te maken hoe groot het Kesselse graafschap aan de linkerkant van de Maas was.

Vóór 1279 was het geografisch Land van Kessel versnipperd: enerzijds waren er delen in bezit van de graaf van Kessel, anderzijds was er ook een groot deel in bezit van de graaf van Gelre. Daarnaast waren er vrije heerlijkheden, waar een plaatselijke potentaat de heerlijke rechten bezat. Pas veel later werd dit onsamenvattend gebied aaneengesmeed tot het Land van Kessel, dat in zijn geheel binnen de invloedssfeer van Gelre kwam te liggen.

Aan het eind van de dertiende eeuw bezat de graaf van Gelre de landsheerlijkheid van het gelijknamige graafschap, dat zich sinds 1339 hertogdom mocht noemen. Het was verdeeld in diverse ambten, waarover een ambtman ook wel drost of drossaard genaamd, namens de landsheer het hoogste gezag uitoefende. Eén van deze gebieden was het Ambt Kessel.

Volgens de oudst bewaarde rekening van het graafschap Gelre (1294-1295) strekte de Gelderse invloed in het Land van Kessel zich niet verder uit dan van Kessel tot Rode (= Venray).⁹ Tevens komen we de oudst bekende rentmeesters van dit gebied tegen, te weten: Hendrik van Brine, Herman van Crikenbeech en Theodorus van Groenouwen.¹⁰ Laatstgenoemde maakte in zijn rekening melding van de inkomsten van verpachte domeingoederen. De functie van rentmeester valt echter buiten het raamwerk van dit artikel.

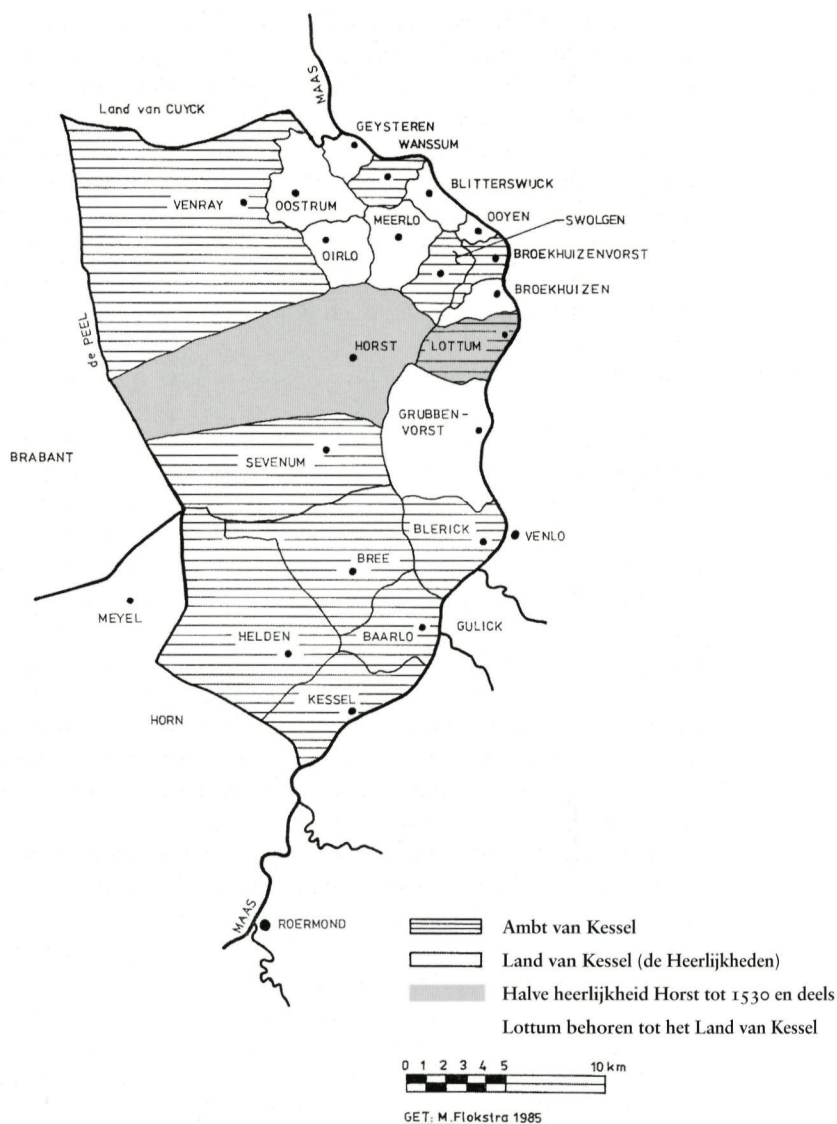
Voor een duidelijk onderscheid tussen het Ambt en Land van Kessel is het noodzakelijk te weten waaruit deze twee delen bestaan. Het Ambt Kessel ligt binnen de grenzen van het Land van Kessel en omvat in totaal acht gerichtbanken, met name Venray, Wanssum, Swolgen met Broekhuizen-vorst, Sevenum, Bree, Blerick, Baarlo en Kessel met Helden (zie kaart).

Deze gerichtsbanken behoorden tot de Gelderse landsheerlijkheid, die vertegenwoordigd werd door een ambtman.

Het Land van Kessel, een term die als aardrijkskundige benaming voor het gehele gebied gebruikt wordt, ligt aan de linkerzijde van de Maas tussen de dorpen Kessel in het zuiden en Geysteren in het noorden en omvat een twintigtal dorpen en/of kerspels: Kessel, Helden, Bree, Baarlo, Blerick, Sevenum, Horst, Grubbenvorst, Lottum, Broekhuizen, Broekhuizenvorst, Ooijen, Blitterswijk, Swolgen, Oirlo, Meerlo, Venray, Wanssum, Geysteren en Venray. Van deze twintig dorpen of kerspels waren er negen

Ambt en land van Kessel in de vijftiende eeuw.

Tekening: M. Flokstra, 1985.

zelfstandige heerlijkheden : Geysteren, Oostrum, Oirlo, Blitterswijck, Meerlo-Tienray, Ooijen, Broekhuizen, Grubbenvorst en Horst. Deze vielen voor wat betreft de rechterlijke organisatie onder gezag van plaatselijke heren, die verantwoordelijk waren voor het functioneren van de gerichtsbanken aldaar.

Venray, dat onder het Ambt Kessel viel, nam tot het begin van de vijftiende eeuw een aparte positie in met de benaming "eigenheit Rode of Rade", welke benaming nadien vervaagde. Naast Venray nam ook Lottum een aparte positie in, want de graaf van Gelre oefende na 1271 het voogdij-schap uit over de bezittingen van het Sint-Quirinus Stift te Neuss, waaronder ook Lottum ten dele viel. Op 23 augustus 1271 droeg Hendrik, graaf van Kessel, zijn voogdijrechten gelegen aan de Neusserzijde van de Niers over aan de aartsbisschop van Keulen over.¹¹ Omdat in deze oorkonde uitdrukkelijk gesproken wordt over de ligging van het gebied aan de zijde van de Niers, kan men concluderen dat het Lottumse bezit van het St. Quirinus Stift onder de voogdij van de graaf van Kessel bleef. Tussen 1271 en 1294 kwam de voogdij over Lottum in handen van de Gelderse graaf, maar of dit plaats vond in 1279 blijft een open vraag. De rekening van 1294-1295 levert een van de eerste schriftelijke vermeldingen van de betrekking tussen Lottum en de Gelderse graaf.

2. Van graafschap tot ambt

Natuurlijk rijst de vraag of het Ambt Kessel territoriaal overeenkomt met het oude graafschap Kessel. De graven van Kessel komen vanaf het einde van de elfde eeuw in oorkonden voor, maar over de oorsprong van dit geslacht valt weinig te melden. Hun bezittingen en rechten waren zowel aan de oostelijke als aan de westelijke zijde van de Maas gelegen, waar ook de burcht Kessel lag. De graven van Kessel hadden nauwe betrekkingen met de graaf van Gelre. Zo kwam Willem, graaf van Kessel, die vanaf 1232 tot 1264 genoemd wordt, een aantal keren in gezelschap van de graaf van Gelre voor. Hij trad dan op als getuige. Op 16 november 1263 was hij eveneens aanwezig, toen graaf Otto van Gelre de verkoop van de Spralandse tienden te Oostrum goedkeurde, die Gerard van Ooij, heer van Spraland, verkocht had aan de Munsterabdij te Roermond. Deze goedkeuring vond naar alle waarschijnlijkheid plaats op de Kesselse burcht aan de Maas.¹²

De enige dorpen van dit graafschap die in oorkonden van de graven van Kessel expliciet worden genoemd zijn Kessel en Baarlo.¹³ Het lijkt weinig twijfel, dat ook Helden en allicht nog enkele andere dorpen tot het graafschap hebben behoord. In de reeds vermelde akte van 27 september 1279, opgemaakt te Blerick, verkocht graaf Hendrik van Kessel voor 1500 mark "comitatum nostrum cum castro Kessele" (ons graafschap met het kasteel Kessel) aan graaf Reinald I van Gelder¹⁴. Kennelijk hechtte de graaf van Gelre geen belang aan de Kesselse graventitel, want in geen enkele akte liet Reinald zich nadien graaf van Kessel noemen.

De verkoopakte uit 1279 geeft op veel vragen geen bevredigend antwoord. Slechts in vage bewoordingen wordt uiteengezet, wat de graaf van Kessel aan de graaf van Gelre verkoopt. Er worden geen gebieden of dorpen in deze akte genoemd. Vroeger was men van mening, dat de grenzen van het later genoemde Land van Kessel overeenkwamen met die van het oude graafschap. Dat dit beslist onjuist is, blijkt uit het feit dat zowel vóór als ná de verkoop in 1279 diverse heerlijkheden in het Land van Kessel onder de invloedssfeer van Gelre kwamen, zoals bijvoorbeeld de heerlijkheid Oostrum met de burcht Spraland in 1257.¹⁵ Van ná de verkoop dateren, slechts met een leenverhouding, de heerlijkheden Geysteren in 1304¹⁶, Grubbenvorst in 1311¹⁷ en Broekhuizen zelfs pas tussen 1386 en 1402.¹⁸

Tegelijk met de koop stelt de graaf van Gelre een zekere Godefridus Birth (Berch) aan tot "castelein", kasteelbewaarder of beheerder van de burcht Kessel.¹⁹ In de bevestigingsbrief van Godefridus van dezelfde datum in 1279, noemde hij zich "castellanus in castro de Kessel", welke titel erfelijk werd verleend aan hem en zijn twee niet met name genoemde zonen.²⁰ De kastelein kreeg voor zijn diensten een jaarlijkse vergoeding van 30 Keulse marken, waarvan 20 marken uit de tol afkomstig waren. De 30 marken waren aflosbaar met de som van 300 marken. Helaas ontbreekt het aan voldoende oorkondemateriaal om precies te zeggen, wat de werkelijke functie van de kastelein te Kessel buiten het dorp Kessel inhield. Na de overdracht in 1279 wordt het verworven gebied in Gelderse bronnen aangeduid als het Land van Kessel en weer later wordt het Ambt Kessel genoemd.

Reinald, graaf van Gelre was gehuwd met Ermgard, dochter van Walram IV, hertog van Limburg. Op 18 juni 1282 werd zij door de Duitse koning beleend met het hertogdom Limburg.²¹ Vanaf die tijd noemden Reinald en Ermgard zich graaf en gravin van Gelre en hertog en hertogin van Limburg. Na Ermgards dood in juni 1283 kreeg Reinald haar bezittingen in vruchtgebruik, doch hierover ontstond tussen de naburige landsheren grote onenigheid. In 1286 hertrouwde Reinald met Margaretha, dochter van Gwijde van Dampierre, graaf van Vlaanderen. Over en weer werden voorwaarden opgesteld en stonden edellieden borg voor de beloften van Reinald.²² Zo golden bepaalde inkomsten uit onder andere Kessel en Rode (men bedoelde het Land van Kessel) als waarborg voor de huwelijks gift.²³

Als buitenstaander zag Jan, heer van Cuyck, op 31 oktober 1286 dit geografisch gebied reeds als een eenheid. Hij verklaarde dat hij noch de hertog van Brabant vijandelijkheden zouden plegen in "dat lant van Kessele en dat daer to behoort, noch in dat eigenheit van Rode (= Venray), dat des greven van Gelren is, ende dat dar to behoort".²⁴ Ondanks deze mooie beloften brak in 1288 een oorlog tussen Gelder en Brabant uit. Deze oorlog staat bekend als de Limburgse Successieoorlog, die uiteindelijk werd beslecht door de slag bij Woeringen. Reinald, graaf van Gelre, raakte tijdens dit gevecht in gevangenschap van de overwinnaar, de Brabantse hertog. Na langdurig onderhandelen deed Reinald op 15 oktober 1289 afstand van zijn

Limburgse erfenis. Hij kwam vrij, maar de schuldenlast tengevolge van de oorlog was vrij groot. Reinald was vanwege de financiële problemen genoodzaakt zijn graafschappen Gelre, Zutphen en Kessel in 1290 voor de duur van tenminste vijf jaar te verpanden aan zijn schoonvader Gwijde, graaf van Vlaanderen. Dertien Gelderse steden, waaronder ook Kessel, bekrachtigden deze verpanding.²⁵ Dit is een van de spaarzame vermeldingen van het graafschap Kessel na de verkoop van 1279.

Kessel wordt verschillende malen met de term "oppidum" aangeduid. Zelfs schijnt er een oorkonde in het hertogelijk archiefdepot op kasteel Buren bestaan te hebben, waarin aan Kessel stadsrechten werden verleend.²⁶ Of deze akte ooit door de graaf van Gelre bekrachtigd is, weten we niet en evenmin of ze Kessel ooit bereikte. De stedelijke ontwikkeling bleef (goedgeels) achterwege, ondanks de ligging aan de Maas en opbrengsten van de daaraan verbonden tol. De graaf van Gelre heeft later nog eens geprobeerd om stadsrechten te schenken aan een dorp aan de linkerzijde van de Maas. In 1314 wilde de graaf aan het Gelderse steunpunt Wanssum deze rechten toekennen.²⁷ Doch zowel het achterland als de stedelijke ontwikkeling waren voor Wanssum te gering. Tenslotte is in 1317 getracht om het iets verderop gelegen Geysteren stadsrechten te geven, maar uiteindelijk gold hier hetzelfde.²⁸ Deze onderneming komt wel erg vreemd over, want de heerlijke rechten over Geysteren waren in bezit van de familie Van Straelen en niet in handen van de Gelderse graaf. Men gaat toch geen stad stichten in andermans gebied? En tussen Geysteren en Gelre bestond er slechts een leenverhouding,²⁹ doch dat impliceert niet dat de graaf van Gelre zich zonder goedkeuring van de familie Van Straelen hier een stedelijke ontwikkeling kon laten beginnen.

In het gebied tussen Kessel en Venray beschikte de graaf van Gelre over her en der verspreid gelegen rechten, zoals heerlijke rechten, voogdijrechten, tiendrechten, grondbezit, horigen, ministerialen en leenmannen om er maar een paar te noemen. Kortom, dit complex van rechten en goederen werd later samengesmeed tot één gebied, het Ambt Kessel. Voor het beheer van de domeingoederen stelde de graaf van Gelre eerst rentmeesters aan, van wie we enkelen met naam kennen uit de rekening van 1294-1295.

In de oudst bekende rekening van de scholtis van het Land van Kessel en Rode, daterend uit 1323-1325, worden in die jaren de volgende plaatsen tot het Ambt van Kessel gerekend: Kessel, Helden, Baarlo, Blerick, Maasbree (Brede), Sevenum, Swolgen, Wanssum en Venray.³⁰ Daarnaast is er een rekening van ontvangsten in het Overkwartier uit het boekjaar 1344-1345, met een aantal posten over het ambt Kessel en Venray,³¹ net zoals in de twee verschillende rekeningen van het hertogdom Gelre uit de jaren 1346-1347³² en 1348-1349.³³ Naar het zich laat aanzien betreffen deze posten de domeingoederen van de hertog van Gelre.

3. De zelfstandigheid van het land van Kessel, 1394-1402

Een uitvoerige verhandeling over deze periode in de geschiedenis van het hertogdom Gelre is reeds eerder gepubliceerd in *De Maasgouw*.³⁴ Vandaar dat we deze periode slechts in het kort weergeven. De onderlinge strijd tussen Mechteld en Maria van Gelre, die bekend staat als de vete van de Heeckerens en Bronkhorster, kende op 28 april 1374 een rustpauze, ondanks het feit dat het verdelingsverdrag tussen de partijen uiteindelijk niet werd uitgevoerd.³⁵ Op 21 december van datzelfde jaar, bevestigden Willem, hertog van Gulik en van Gelre, en zijn echtgenote Maria, hertogin van Gelre, de privilegiën van “den ritteren ind knechten uit dem lande van Kessel”.³⁶ In 1379 deed Maria's zus Mechteld afstand van het hertogdom Gelre ten gunste van haar jonge neef Willem van Gulik.³⁷ Tenslotte bevestigden Willem van Gulik en Maria van Gelre in 1380 opnieuw de rechten van “de luden in onse landen van Kessel” alsook in Kriekenbeek.³⁸ Na de dood van hertog Willem op 13 december 1393 verwierf zijn gelijknamige zoon naast het hertogdom Gelre ook het hertogdom Gulik, die tot 1423 verenigd bleven.

Willems jongere broer Reinoud was een vurige jongeling, die soms niet te stuiten bleek. Zijn ouders hadden heel wat te stellen met hem. Hij was lastig en vervelend en in zijn ogen leefde hij in onmin met zijn vader. Van Doorninck en Molhuysen publiceerden in 1903 een brievenboek met een aantal brieven tussen Reinoud en zijn ouders. Hierin worden levendige tafereelen beschreven die zich destijds in de familie hebben afgespeeld.³⁹ Na de dood van hun vader moest Reinoud zich tevreden stellen met een veel kleiner deel uit de erfenis. Toch kreeg hij het voor elkaar dat hij van zijn broer in het Gulikse de burcht en stad Munstereifel, ten zuiden van Keulen, de stad Euskirchen, het land en ambt van Norvenich en “dat lant van Kessel mit den halve hues ende dorpe ter Horst” in bezit kreeg.⁴⁰ Met andere woorden: het Land - bedoeld werd het Ambt - Kessel was vanaf dat moment een zelfstandig gebied, los van het hertogdom Gelre. Reinoud liet zich in de oorkonden regelmatig “heer zu Munster ind Eyfflen” noemen, maar slechts één keer, in 1401, noemde hij zich “comes de Kessel”. Hierover later meer.

Voor het Ambt Kessel gold dat slechts de rechtsmacht werd overgedragen aan heer Reinoud. Voor het ambtelijke bestuur ter plaatse had dit weinig consequenties. Het maakte weinig uit of de hertog het beheer voerde of zijn opvolger. De onderhorige leengoederen, gelegen binnen het Land van Kessel, mochten alleen voor zijn leenhof of leengerecht verkocht en bezwaard worden. De moeilijkheid is, dat we niet weten, welke leengoederen aan Reinoud toekwamen.

4. Het ambt Kessel een Frans leen

In 1400 bevestigde Reinoud als nieuwe landsheer de rechten en privileges “ons lands van Kessel”.⁴¹ Eén van de gevolgen van de boedelscheiding in 1394 was, dat hertog Willem reeds vóór 1401 aan zijn jongere broer Reinoud het “graafschap Kessel” in leen had gegeven.⁴² Merkwaardig is, dat hierbij nog steeds gesproken wordt van het graafschap Kessel, terwijl men het ambt Kessel bedoelt. Een en ander heeft te maken met de politieke verhoudingen tussen de grootmachten Frankrijk en Engeland, waarbij Gelre de Franse zijde koos.

Op 2 juni 1401 verklaarde hertog Willem als leenheer en tussenpersoon te willen bewerkstelligen dat zijn broer Reinoud voor het graafschap Kessel leenhulde zou brengen aan de koning van Frankrijk.⁴³ Blijkens deze akte hield Reinoud het Ambt van Kessel in leen van zijn broer Willem. Nog in hetzelfde jaar treffen we hiervan een bevestiging aan. Reinoud droeg het graafschap Kessel op aan de Franse kroon.⁴⁴ Dit is de enige oorkonde, waarin hij zich noemt naar dit gebied: “Reginaldus, secundogenitus Juliensis et Gelrensis, comes de Kessel”, dus graaf van Kessel. Toch moet hierbij worden opgemerkt, dat het gaat om een concept van de beleningsakte aan de koning van Frankrijk. Deze akte is bovendien ongedateerd en niet bezegeld. Deze gang van zaken zien we ook bij de burcht Ter Horst. Tegelijkertijd met het Ambt Kessel droeg hij immers deze burcht op aan de broer van de Franse koning, de hertog van Orléans.⁴⁵ De situatie omtrent Ter Horst ligt evenwel anders. Reinoud had slechts één helft van dit kasteel tot zijn beschikking. De andere helft was in bezit van de heren van Broekhuizen, die dit deel in leen hielden van de heren van Meerlo.⁴⁶ Hoewel deze twee akten in het Parijse archief niet gedateerd en evenmin bezegeld zijn, blijkt uit een andere bron dat Reinoud op 25 augustus 1401 aan zijn broer Willem verklaarde, dat hij akkoord ging met hetgeen zijn broer en de Franse koning hadden besloten namelijk, “die sachen zu eynden as dairumb in Vrankrijch zu riden ... ind unse besegelde brieve dairup zu geven”.⁴⁷

Willem overleed op 16 februari 1402 en aangezien hij kinderloos bleef, werd hij opgevolgd door zijn broer Reinoud. Dit betekende het einde van de zelfstandigheid van het Land van Kessel, want Reinoud kreeg naast het hertogdom Gulik ook de beschikking over het hertogdom Gelre. Na de dood van hertog Reinoud, die in 1423 eveneens kinderloos overleed, kwam er een eind aan de personele unie tussen de hertogdommen Gulik en Gelre, die nadien zelfs zeer vijandig tegenover elkaar kwamen te staan. Adolf van Berg was Reinoud als hertog van Gulik opgevolgd en werd in 1425 door de Duitse koning ook met Gelre en Zutphen beleend.⁴⁸ Hij eiste na zijn benoeming het hertogdom Gelre voor zich op, maar leek slecht op de hoogte van wat er in 1418 door de vier Gelderse kwartieren was afgesproken. Deze kwartieren hadden zich immers blijvend met elkaar verbonden, ook wanneer de hertog kinderloos zou overlijden. Zij zagen niets in Adolf van Berg en hadden een andere kandidaat gevonden in de persoon van Arnold van Egmond, die in vrouwelijke lijn een verwant was van hertog Reinoud.

Arnold verplichtte zich ertoe, geen oorlog te voeren en geen delen van het hertogdom te verkopen of te verpanden zonder toestemming van de ridderschap en de steden.⁴⁹ Tevens ging hij akkoord met de toewijzing van een aantal raadslieden. Uit elk kwartier werden vier edellieden gekozen, die de hertog met raad en daad in het bestuur van het hertogdom Gelre bijstonden. Dit werd ook wel de Raad van zestien genoemd.⁵⁰

Op de vraag hoe de situatie in het Land Kessel was, antwoordt slechts één stuk, gedateerd 19 november 1427, in het archief van de Weense charters te Brussel.⁵¹ Het gaat om een verklaring van een aantal Brabantse edelen, die in de Brabantse leenboeken gevonden zouden hebben, dat de hertog van Gelre bepaalde leengoederen van de hertog van Brabant in leen hield, waaronder het "greefschap van Kessele". Het is niet duidelijk waarop de Brabantse edelen hun bewering zouden kunnen staven. Tot nu is er geen enkele akte van belening gevonden, die betrekking zou kunnen hebben op een leenverhouding tussen het graafschap Kessel en Brabant. Wat wel gevonden werd, is een andere leenverhouding. Walram van Kessel droeg namelijk op 24 december 1289 de burch van Brügggen als leen over aan de hertog van Brabant.⁵²

Al in augustus 1493 had Karel van Egmond, hertog van Gelre, een afgevaardigde naar de Franse koning gestuurd, met name Reyner, heer van Broekhuizen. De afgezant kreeg alle onkosten vergoed, maar ook uitbetalingen aan "heralden (herauten), passavanten, baden en spoilluden" om de koning gunstig te stemmen.⁵³ Frankrijk vond in Gelder een betrouwbare bondgenoot; samen waren zij felle tegenstanders van de expansiedriftige Bourgondische heersers. Ondanks Karels langdurige gevangenschap in Frankrijk vertrok hij in 1499 naar de Franse koning om de nodige financiële en materiële steun te verkrijgen voor de strijd tegen hun gemeenschappelijke tegenstander. Karel verkreeg de gevraagde hulp. Hij kon ook op de steun van het Overkwartier rekenen, want de ridderschap en steden aldaar, alsook de ambtman van Kessel, verklaarden op 5 februari 1503 dat zij met elkaar waren verbonden en trouw zouden blijven, ook als de landsheer tijdelijk buiten het hertogdom verbleef.⁵⁴ De steun van Frankrijk bleek niettemin onvoldoende te zijn, want in het jaar 1505 heerste er een crisis. Na de zegetocht van Filips de Schone moest Karel zeer nadelige onderwerpingsverklaringen tekenen, waarbij belangrijke, strategisch gelegen plaatsen, onder andere Arnhem, onder het bewind van Filips de Schone kwamen. Pas na de dood van Filips in 1506 sloeg Karel duchtig terug.

Voor het hertogdom Gelre was de situatie omstreeks 1528 ronduit ongunstig. Door het wegvallen van zijn bondgenoot, de koning van Frankrijk, moest Karel in 1528 overgaan tot onderhandelingen met keizer Karel V. Bij het verdrag, dat in Gorkum gesloten werd, bleef Karel landsheer van Gelre. De keizer dwong echter de bepaling af dat, indien Karel zonder wettige nakomeling zou overlijden, hijzelf hertog van Gelre zou worden.⁵⁵

Op 26 november 1528 verklaarde hertog Karel aan een aantal vooraanstaande edelen, waaronder Johan van Rossem, heer van Broekhuizen, dat hij volmacht had gegeven om Margaretha van Oostenrijk, die als landvoogdes vanwege keizer Karel V handelde, te verzoeken het verdrag van Gorkum te bekrachtigen.⁵⁶ Daarna volgt inderdaad de bekrachtiging.

In tegenstelling tot zijn gedachte bleef dit verdrag met keizer Karel V de hertog parten spelen en trachtte hij er onderuit te komen. Hertog Karel wilde dat na zijn dood het hertogdom aansluiting zou vinden bij Frankrijk, maar de ridderschap en de steden van de vier Gelderse kwartieren waren een andere mening toegedaan. Het kwartier van Roermond weigerde in 1537 de overeenkomst tussen Frankrijk en de hertog goed te keuren.⁵⁷ De gezamenlijke kwartieren van het hertogdom hadden een vergelijkbare situatie reeds in 1418 meegemaakt en besloten opnieuw een landsheer naar eigen keuze aan te stellen, wanneer er geen wettige erfopvolger voorhanden was.

De erfopvolging werd onderwerp van gesprek op de landdagen en na langdurige debatten wensten uiteindelijk de volledige ridderschap en steden aansluiting bij het hertogdom Kleef, Gulik en Berg. Willem, hertog van Kleef, werd tot nieuwe Gelderse hertog verkozen.⁵⁸ Karel ging mokkend akkoord, en op 27 januari 1538 sloot hij met de Gelderse ridderschap een overeenkomst over de opvolging. Nog tijdens het leven van hertog Karel werd Willem, hertog van Kleef, als nieuwe Gelderse hertog ingehuldigd.⁵⁹ Karel leidde nadien een teruggetrokken bestaan. Als een gebroken man stierf hij op 30 juni 1538.

Over de ontstane situatie in het hertogdom, dat sedert 1538 een nieuwe landsheer had gekregen, had keizer Karel V een andere mening. Hij ging vanwege de bepaling in het verdrag van Gorkum uit 1528 niet akkoord met de overgang van het hertogdom Gelre naar de Kleefse vorst. Hij kwam eerst met een vreedzame oplossing, maar deze mislukte. Uiteindelijk greep de keizer in en trok in augustus 1543 met een grote legermacht naar het Overkwartier. Een spoor van vernieling achterlatend begaf hij zich richting Kleef. Hij sloeg zijn tentenkamp op bij Venlo. Willem van Kleef meende, dat het een verloren zaak was en besloot zich tijdig over te geven. Op 7 september 1543 maakte hertog Willem van Kleef (ook wel Willem de Rijke genoemd) in het legerkamp van keizer Karel V bij Venlo een knieval. Hij verloor zijn rechten op het hertogdom Gelre, dat daarmee ook zijn onafhankelijkheid kwijtraakte. De overgave had tot gevolg, dat op 12 september 1543 het zogeheten Traktaat van Venlo werd gesloten, waarbij Gelre als laatste gewest bij de Nederlanden werd gevoegd, maar wel in een vrij autonome positie.⁶⁰

De Tachtigjarige Oorlog had voor de geschiedenis van het hertogdom Gelre en het Ambt Kessel grote gevolgen. Drie van de vier Gelderse kwartieren scheidden zich af van de Spaanse koning en sloten zich als zelfstandig gewest aan bij de Republiek der Zeven Verenigde Provinciën. Het Gelderse Overkwartier bleef onder de heerschappij van de koning van Spanje, als hertog van Gelre. In 1580 verplaatsten de koningsgezinden het Hof van Gelre van Arnhem naar Roermond.

II DE FUNCTIONARISSEN VAN HET AMBT KESSEL

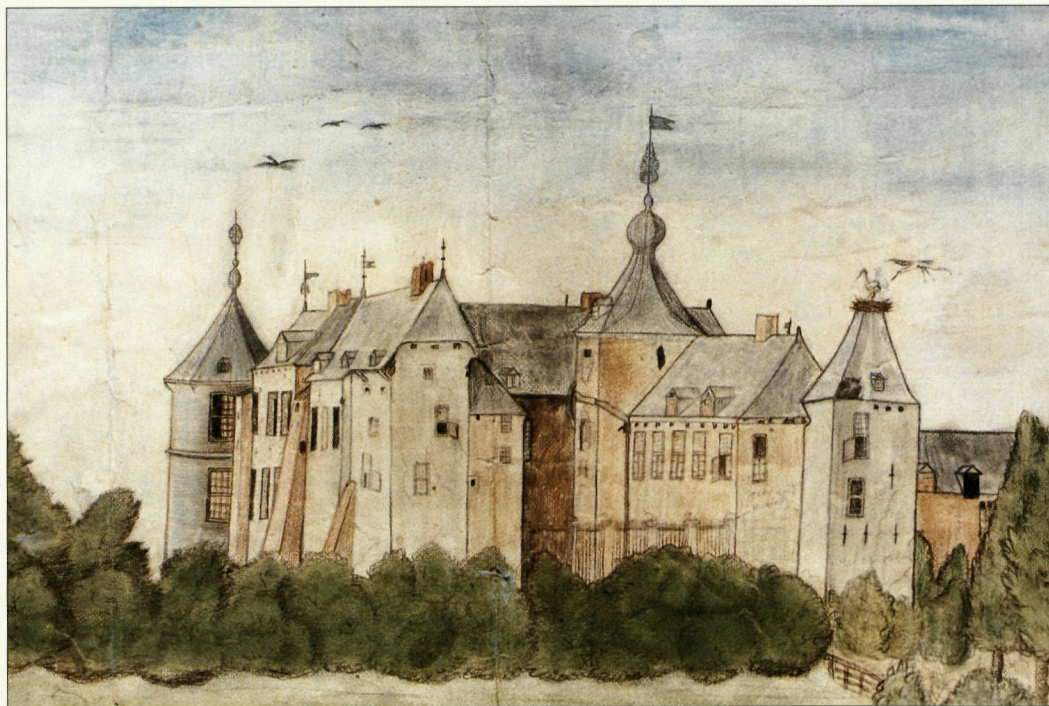
1. De functie van ambtman

De hoogste functionaris van het ambt was de ambtman. Hij was eigenlijk een zetbaas van de hertog binnen diens ambtsgebied. Inzake het verkrijgen van de ambtmansfunctie blijkt dat de stellingen van Jan Kuys over de ambtman in het kwartier Nijmegen zonder meer overdraagbaar zijn op het ambt Kessel. Volgens Kuys moest de kandidaat voldoen aan vier voorwaarden: grondbezit in het ambt, het inwonerschap en schildboortig en van Gelderse afkomst zijn. Maar het belangrijkste criterium, dat voor de hertog het zwaarst woog, was de vraag of de kandidaat-ambtman over voldoende financiële middelen kon beschikken. De hertog had immers een chronisch gebrek aan geld en hij was niet altijd direct bij machte om het tekort op de ambtmansrekeningen aan te zuiveren. Daarom moest de kandidaat-ambtman over de mogelijkheid beschikken, het tekort (voorlopig) uit eigen zak voor te schieten. Dikwijls werd een negatief saldo verhoogd en uiteindelijk omgezet in een pandovereenkomst.

Wanneer wij de bovengenoemde punten toetsen bij de ambtmannen van het Land van Kessel, dan blijkt dat bijna steeds aan alle criteria voldaan werd. De eis van het inwonerschap werd meestal praktisch opgelost, doordat kasteel Ter Horst fungeerde als ambtswoning. De schildboortigheid of

*Linker pagina:
Het land van Kessel,
uit de "Brusselse
Atlas" van Christian
Sgroten, 1573 (RAL,
kaartencollectie,
cat.nr. 781).*

*Tekening van het
kasteel van Horst,
door G. Slits, docent
te Rolduc van 1855
tot 1888 (RAL,
archief Derde
Rolduc, inv.nr. 1507).*

de Gelderse afkomst speelden in latere tijd, evenmin als het grondbezit, nauwelijks een rol. Denken we maar aan meester Hendrik van Salsborch, die afkomstig was uit Hamburg en aan diens opvolger Johan van Wittenhorst, die afkomstig was uit het hertogdom Kleef. De kredietwaardigheid was inderdaad de belangrijkste factor voor het verkrijgen van het ambtmanschap.

2. De taken van de ambtman

De hoofdtaak van een ambtman, ook wel eens drost of drossaard genaamd, was aldus de zorg voor de landsheerlijke rechten. Eveneens vielen onder zijn competentie de handhaving van de rechtspraak, de openbare orde en de veiligheid binnen zijn ambt, terwijl hij in tijden van oorlog belast was met militaire zaken en een grote rol speelde bij de legerorganisatie. Blijkens de landsvrede van 1359 tussen de hertogdommen Gelre en Kleef moest de ambtman van Kessel bij een eventuele schending van dit verdrag twintig mannen leveren voor het herstel van de vrede.⁶¹

Bij geschiktheid kreeg de kandidaat van de landsheer een benoemingsakte met de hoofdpunten, waarop de ambtman zijn functie diende te vervullen. Zo blijkt uit de benoemingsakte van Johan van Broekhuizen, heer van Loe en Geysteren, daterend van 18 april 1431, dat hij "bescheide" rekening moet doen, met name vanwege de zogenaamde vijf-mark-breuken en alle andere breuken, renten, pachten, tijsen en schattingen zoals gewoonlijk.⁶² De ambtman deed zijn intrede in het kasteel, dat ten dele als dienstwoning beschikbaar was. Mocht hij gevangen genomen worden of zijn dienstwoning verliezen, hetzij door bezetting, brand of oorlogsomstandigheden dan zou de hertog hem vrijwaren van alle geleden kosten en hem daarbij juridisch bij staan. De latere ambtsbrieven zijn van gelijke strekking. De benoemingsakte van Johan Vincent Schellart van Obbendorp, gedateerd op 26 februari 1656, wijst uit dat hij namens de hertog van Gelre "onse saeken, hoogheden, heerlickheden beschudden, beschermen ende verdedighen" moest; verder diende hij "onse onderdanen aldaer recht ende justitie te doen ende administreren aen allen den genen die het hem versueken sullen, ende in saeken t'sijnder kennisse staende de keuren ende breuken te maenen, in te vorderen, opbeuren ende ontfanghen" alsmede elk jaar zijn rekening over te leggen in de Rekenkamer te Roermond.⁶³ Daarnaast werden ook de financiële aspecten nader omschreven, waarbij bijvoorbeeld moet gedacht worden aan de manier, waarop de ambtman zijn voorganger opvolgde en de hoogte van het bedrag waarmee het ambt belast werd.

De ambtman had soms ook bemoeienissen met het beheer van de hertogelijke domeingoederen. Dit was echter pas in 1543 of iets eerder het geval, want in 1406 benoemde de hertog van Gelre een zekere Arnt van Lomme tot rentmeester over zijn domeingoederen gelegen in zowel Rade (= Venray) als in het Land van Kessel.⁶⁴ Daarbij zij nog opgemerkt dat in

1435 de in Venray gelegen domeingoederen verpand werden aan ambtman Johan van Broekhuizen, heer van Loe en Geysteren, vanwege een geldlening van 6.000 Rijnse guldens.⁶⁵ Over het beheer van de resterende domeingoederen gelegen in het Land van Kessel ontbreekt tot nu toe ieder spoor. Doch het overgrote deel van deze domeingoederen was reeds verpand aan de graaf van Meurs, hetgeen bekend staat sedert 1364 als de Meurse Pandschap. Hier vielen bijvoorbeeld onder de inkomsten uit de plaatselijke tienden, tollën en accijnzen. De rekening van ambtman Johan van Wittenhorst uit 1543, bevat een volledige lijst van de goederen die gerekend worden tot de Meurse Pandschap.⁶⁶

De gecombineerde functie van ambtman en rentmeester van het land van Kessel komt in de rekening uit 1543 voor het eerst naar voren. Hertog Karel van Egmond had in 1535 toestemming verleend aan zijn ambtman Johan van Wittenhorst om diens "diener en schriever" Johan van Daill de jaarlijkse renten te laten innen uit de domeingoederen gelegen in het Land van Kessel. Deze kreeg hiervoor een jaarlijkse vergoeding van 35 guldens.⁶⁷ Het blijkt echter, dat de ambtman verantwoordelijk bleef en over beide functies rekenschap moest afleggen. Tot 1578 bleef deze situatie in het Land van Kessel gehandhaafd. De inning van deze inkomsten ten tijde van de Tachtigjarige Oorlog was zeker niet gemakkelijk. Of dit de reden is geweest om deze gecombineerde boekhouding en functie te gescheiden is niet duidelijk.

Aangezien kasteel Horst de vaste residentie was van de ambtman, is het weinig verwonderlijk dat deze in de vijftiende eeuw namens de hertog van Gelre ook de heerlijke rechten over de halve heerlijkheid Horst uitoefende.⁶⁸ Jaarlijks diende de ambtman verantwoording af te leggen aan de hertog. Deze ambtelijke rekeningen werden nagerekend en afgesloten met een zogeheten afhoring.

Volgens de benoemingsakten uit de vijftiende eeuw, waarin de rechten en plichten van de ambtman precies waren omschreven, mocht hij zelf de scholtissen en schepenen in zijn gebied aanstellen of ontslaan. Een uitzondering vormde het bodeambt; de benoeming van de gerichtsbode bleef in handen van de hertog. Pas in het begin van de zestiende eeuw zou hierin verandering komen.

De ambtsrekeningen geven een levendig beeld van de werkzaamheden van een ambtman. De grote post voor reiskosten bewijst dat hij vaak van huis was. Verder had hij veel werk met de inning van de hertogelijke cijnsen, renten en gerechtelijke boeten in de diverse plaatsen van het ambt. Bij de vermelding van de inkomsten en uitgaven wordt steeds een duidelijk onderscheid gemaakt tussen de verschillende dorpen. De ambtman was betrokken bij bestuurlijke en militaire zaken, maar de voornaamste taak was wel de justitiële taak. Deze omvatte onder meer het vervolgingsbeleid met bestraffing van misdadigers; overigens bracht dit het meeste geld op, want de boetes waren niet gering. Daarentegen vormde de criminaliteitsbe-

strijding een flinke kostenpost. De berechting van misdadigers valt onder de criminele ofwel strafrechtspraak. Namens de landsheer moest de ambtman en/of landscholtis zorg dragen dat de ingezetenen recht geschiedde. Door het slachtoffer werd een klacht ingediend tegen de verdachte en bij een eventueel vonnis van de schepenen bij de gerichtsbank trad de ambtman of de scholtis als uitvoerder van het vonnis op. De veroordeelde werd bij een minder zware misdaad belast met een boete. Een gedeelte hiervan kwam toe aan de landsheer en dit vinden we dan ook terug bij de inkomsten van de ambtmansrekeningen onder de zogeheten breuken. Deze breuken waren een belangrijke inkomstenbron.

Dikwijls trad de ambtman op bij de vrijwillige rechtspraak, zoals het vastleggen van een testament, een huwelijkscontract of het transport of bezwaring van een onroerend goed. Op verzoek zegelde hij namens de plaatselijke gerichtsbank, vanwege het feit dat deze niet over een eigen schepenenbankzegel beschikte. De oorkonde of akte gaf ten aanzien van het transport een schriftelijk bewijsstuk. Met zo'n bewijsstuk in handen kon men eenvoudig tot in lengte van dagen zijn rechten bewijzen. Voor het Land van Kessel komt een stroom van deze akten pas in de tweede helft van de veertiende eeuw op gang.

3. Het salaris van de ambtman

Voor zijn diensten ontving de ambtman een vast salaris en een tegemoetkoming in de onderhoudskosten van het kasteel Horst. In de vijftiende eeuw bestond zelfs de situatie, dat de ambtmannen van Kessel namens de hertog van Gelre ook de heerlijke rechten over de halve heerlijkheid Horst uitoefenden.

In de benoemingsakte van de ambtman werd eveneens zijn salaris geregeld. Dit loon, "gehalt", "wedde" of "gagie" werd betaald uit de inkomsten van het ambt. In de oudste ambtmansrekening van het ambt Kessel, uit het boekjaar 1409-1410, nam de ambtman onder de uitgaven een post op "Item van mijn ampt- ind huysgehaltz wegen Ther Horst C gulden".⁶⁹ Naast deze post van het huishoudgeld wordt ook aangegeven hoeveel geld de hertog hem nog schuldig bleef. De achterstallige betaling bleek in 1410 opgelopen te zijn tot ruim 700 gulden.

Bij de aanstelling van Johan van Broekhuizen, heer van Loe en Geysteren, in 1431 was bepaald dat hij een jaarsalaris van 130 Rijnse gulden zou genieten en daarenboven uit de breuken nog eens 160 Rijnse gulden ontvangen. Hij mocht gebruik maken van de visserij en kreeg, net zoals zijn voorgangers, het nodige voer voor de paarden en hout voor zijn verwarming. De ambtman moest dan wel de kost geven aan de "poertener", "wechter" en de "moelener", maar het loon voor deze lieden kwam voor rekening van de hertog.⁷⁰ Ook deze post keert steeds terug in de genoemde rekeningen.

Blijkens deze rekeningen kwam het vaker voor dat de ambtman de tekorten op de exploitatierekening van het Ambt Kessel voorfinancierde, tot op het moment dat de hertog bij machte was dit bedrag aan te zuiveren. Vanaf 1543 constateren we in de rekeningen van de ambtman dat hij ook de functie van rentmeester van de hertogelijke domeinen vervulde binnen zijn ambt.⁷¹ Na de splitsing in 1578 van deze gecombineerde functie is de post omtrent “wedden, onderhalt ende beloninghe ordinaris” van de ambtman terug te vinden in de rekening van de rentmeester van de domeinen.⁷² Deze uitgavenpost kwam in 1675 voor de rentmeesters te vervallen, maar viel daarna onder het beheer van de landrentmeester-generaal.⁷³

In 1703 noteerde de rentmeester van Kessel dat Johan Albert Schellart van Obbendorp 72 ponden uitbetaald kreeg voor zijn onderhoud en gagie, benevens 300 gulden voor het onderhoud van “ses peerden, als oock op ieder peerdt eenen man”, 46 ponden voor hooi en 8 pond voor kleding.⁷⁴ Deze vergoeding komt ook voor bij de ambtmannen uit het geslacht Van Wittenhorst.⁷⁵ Doordat de functie sinds 1675 eigenlijk niet meer bestond, maar de lening van 70.000 ponden nog steeds niet was afgelost, bleef de situatie voor de geldschieder gehandhaafd.

Het salaris van de ambtman uit de familie Schellart van Obbendorp bleef ongewijzigd⁷⁶, maar op de vraag wie het salaris van de plaatsvervangende ambtman betaalde, is niet direct een antwoord te geven. Normaal gesproken verwacht men deze betalingspost terug te vinden in de landrentmeestersrekeningen, net zoals de betaling van Johan Albert Schellart van Obbendorp, heer van Geysteren. De betaling van zijn plaatsvervanger, Hendrik Ignatius Schenck van Nydeggen, komt echter niet voor in deze rekeningen, wat het vermoeden sterkt dat de eigenlijke ambtman, de heer van Geysteren, het salaris van zijn plaatsvervanger moest betalen. Doch absolute zekerheid is hieromtrent niet te geven.

Omstreeks 1731 overleed Johan Albert Schellart van Obbendorp; nadien werd er geen nieuwe ambtman ‘oude stijl’, door het Pruisische landsbestuur meer benoemd, maar zijn bovengenoemde plaatsvervanger bleef wel op post. Tijdens de ambtsperiode van Hendrik Ignatius Schenck van Nydeggen kwamen de twintig dorpen in het land van Kessel, na het overlijden van de heer van Geysteren, overeen dat zij gezamenlijk het zogeheten jaarlijkse “tractament of gehalt” van hun ambtman zouden betalen. Vanaf 1733 komt deze betalingspost dan ook voor in de dorpsrekeningen onder de “ordinaire” en/of “extra-ordinaire uitgaven”. Onder deze post treft men eveneens de betalingen aan van de scholtis, schepenen en andere functionarissen van het dorpsbestuur.⁷⁷ Het salaris van de ambtman werd per dorp naar rato omgeslagen volgens een bepaalde verdeelsleutel, de matricule. Het exacte bedrag dat de ambtman jaarlijks als salaris van de twintig dorpen in het land van Kessel ontving, is bekend. Aan de hand van de dorpsrekeningen is getracht dit te achterhalen, de archivalia van de dorpen Blitterswijk, Oirlo en Geysteren geen uitsluitel brachten. Uit deze

onvolledige informatie is af te leiden dat aan de ambtman een bedrag van 150 gulden werd uitbetaald.⁷⁸

In elk dorp kreeg hij zijn jaarlijks "tractament of gehalt" en gaf hij hiervoor een ondertekende kwitantie. Wat in het oog springt, is de bijdrage van bijvoorbeeld Tienray, dat een bedrag van bijna tien stuivers moest afdragen. Dat kwam neer op een stuiver per huis of huisgezin [*er waren dus maar tien huizen in Tienray!*]. Later in de achttiende eeuw werd er nog een extra bedrag aan toegevoegd, het opgeld. Dit diende tot dekking van het verlies door de wisselkoers, tengevolge van de uitbetaling in Hollandse of in Kleefse munten. Iets vergelijkbaars deed zich voor in 1775, toen het *Landesadministrationskollegium* aangaande de betaling van het salaris van de ambtman van Kessel bepaalde met welke munteenheid men diende te rekenen.⁷⁹ De jaarlijkse betalingen door de dorpen aan de ambtman zijn tot het einde van het Ancien Régime in de dorpsrekeningen opgenomen.

4. De landscholtis van het ambt Kessel

Tot het takenpakket van de scholtis behoorde de zorg voor de landsheerlijke rechten, die hij namens de hertog uitoefende, zoals het voorzitten van de gerichtsdagen bij de plaatselijke gerichtsbanken en voorts het berechten van overtredingen, misdrijven en kleinere vergrijpen. De functie van scholtis werd vaak door de graaf of hertog aan een andere persoon gegeven. Doch wanneer de ambtman, zoals dat bij sommigen in de veertiende en vijftiende eeuw voorkwam, zelf eveneens de functie van scholtis uitoefende, kon hij een geschikte kandidaat voor deze functie benoemen. De functie van scholtis is in vele opzichten vergelijkbaar met die van de ambtman, maar hiërarchisch ressorteerde de scholtis onder de ambtman. De positie van de landscholtis was enerzijds merkwaardig te noemen, omdat hij twee heren moest dienen. Het contact met de ambtman was natuurlijk veel intensiever dan met de hertog, maar van laatstgenoemde kreeg de landscholtis ook opdrachten.

In de rekening van 1323-1325 is er sprake van een scholtis Johannes van Brede,⁸⁰ terwijl in 1352 het ambt in bezit was van ambtman Johan van Broekhuizen. In de vijftiende eeuw zijn er meer personen bekend, die het schoutambt van Kessel hebben bekleed. Zo is er in 1407 sprake van Derick van der Heyden,⁸¹ die in 1417 nog in functie was.⁸² Johannes van Schelberg wordt in 1425⁸³ en in 1431 vermelden.⁸⁴ Hendrik van Merwijck komt vanaf 1431 geregeld in de stukken voor.⁸⁵ Hij voerde in 1444 tevens de titel van burggraaf van Geysteren, en was aldus de rechterhand van ambtman Johan van Broekhuizen, heer van Loe en Geysteren.⁸⁶ Toen Johan van Broekhuizen in 1450 op reis ging naar het Heilig Land bleef de landscholtis, Hendrik van Merwijck, achter en fungeerde als plaatsvervanger van de ambtman. Hendrik moet tot minstens 1452 in dienst zijn gebleven.⁸⁷

De verwarring tussen de functies van ambtman en landscholtis is groot. Ook al zien we in de praktijk dat zij beiden zich duidelijk manifesteerden bij de plaatselijke gerichtsbanken. De betiteling van landscholtis of scholtis van het Land van Kessel roept vragen op voor wat betreft de betekenis van de functie van "richter". Want kunnen we elke richter in het Land van Kessel, die we in de stukken aantreffen, identificeren met de landscholtis? Of behartigde de richter in kwestie slechts de zaken in een kleiner deel van het land van Kessel? Dit zou men kunnen afleiden uit de aanwezigheid van een richter bij de plaatselijke gerichtsbanken, zoals op 1 november 1353 bij de schepenen van Helden, waarbij richter Godaert Cox optrad, terwijl de ambtman Johan van Broekhuizen op verzoek van de schepenen de akte met zijn zegel bekrachtigt.⁸⁸ Of men de genoemde richter dezelfde of een gelijkaardige competentie mag aanmeten als een landscholtis, blijft verder een open vraag.

Over het salaris van de landscholtis is eigenlijk nauwelijks iets bekend. Uit onderzoek in de jaarlijkse rekeningen van de rentmeester van het Ambt Kessel blijkt bijvoorbeeld in 1580 dat de scholtis "tot belonungh van zijn officie" gebruik maakte van de "bijenstandt" (het plaatsen van bijenkorven op de woeste gronden) in het Land van Kessel, met uitzondering opnieuw van die in Venray.⁸⁹ Voorts genoot de scholtis van een bepaald percentage, dat in 1551 zelfs opliep tot twee derden van de inkomsten van de vijfmark-breuken.⁹⁰

Ook had de landscholtis van Kessel soms bemoeienis met de legerorganisatie, zoals blijkt in 1432 wanneer Hendrik van Merwijck zich als aanvoerder van tweehonderd "voetruteren" uit de landen van Kessel naar Hinsbeck moest begeven.⁹¹

5. De gerichtsode van het ambt Kessel

Tot de directe ondergeschikten van de ambtman behoort de gerichtsode, zij het dat de persoon in kwestie werkzaam was bij de plaatselijke schepenbank c.q. gerichtsbank. De functie van gerichtsode is vergelijkbaar met die van de huidige politieagent en deurwaarder en bestond hoofdzakelijk uit het aanbrengen van overtredingen en het dagvaarden van de procespartijen. Bij elke gerichtsbank in het Ambt Kessel was er een bode en later, in de zeventiende eeuw, komt het bij de gecombineerde gerichtsbanken, zoals Kessel met Helden en Swolgen met Broekhuizenvorst voor, dat elk dorp een gerichtsode kreeg aangewezen. Naast het dagvaarden had de bode ook als taak de reeds veroordeelden voor te leiden, die in het afgelopen jaar een "breuk" hadden betaald. Gezamenlijk moesten de veroordeelden op een bepaalde dag de opgelegde boete die zij al betaald hadden, voor de schepenen verklaren en bevestigen. Zowel deze aanzegging als de verklaringen voor de schepenen dienden als bijlagen voor de rekenschap van de ambtman. Op deze wijze werden de boetes administratief verwerkt, zodat de Gelderse Rekenkamer dit kon controleren.⁹²

Gegevens omtrent de gerichtsboden vinden we in de jaarlijkse rekeningen van de ambtmannen, vanaf 1543-1578 en ná 1578 in de rekeningen van de rentmeester van het Ambt Kessel. Opmerkelijk is de aanstelling van de gerichtsode Reyner van Zeller, die op 5 oktober 1517 door hertog Karel van Egmond werd benoemd. De hertog benoemde Reyner van Zeller te Blerick als gerichtsode voor het leven, maar Reyner mocht het "badeambt" ook laten uitvoeren door een plaatsvervanger.⁹³ Bij de benoeming, op 20 mei 1532, van Henrick van Stadtloen als gerichtsode te Bree in opvolging van zijn vader Bernard, ontbreekt deze omschrijving voor het bedienen door een plaatsvervanger evenwel.⁹⁴ Hij heeft dit ambt tot zijn dood in 1581 of 1582 bekleed, want in de rekening van Johan van Heijde van Asch blijkt hij vervangen te zijn door Marten Schenck.⁹⁵

Onderzoek heeft aangetoond dat de hertog had toegestaan dat zowel de stadhouder van het Overkwartier als de ambtman de gerichtsode bij de gerichtsbanken in het Ambt Kessel mocht aanstellen. Daarin kwam in 1675 verandering, want na de verkoop van de heerlijke rechten van het Ambt Kessel verviel deze functie niet, maar de ambtman was niet meer bevoegd de gerichtsode te benoemen; vanaf dat moment kwam dit recht toe aan de nieuwe heer.

Dat de functie van gerichtsode niet altijd zonder gevaren was, mag duidelijk zijn. Hij werd meer dan eens belaagd met bedreigingen en mishandelingen. In 1646 behandelde de schepenbank te Kessel zo'n geval, waarbij de veroordeelde, een zekere Gaert van Hingen, een boete kreeg opgelegd.⁹⁶

Een aardige bijkomstigheid vormt de betaling aan de gezamenlijke gerichtsboden des "Ampts Kessel" in 1713: vanwege voor de rentmeester van de domeinen verrichte werkzaamheden kreeg elk één gulden uitbetaald. In deze lijst ontbreekt alleen de gerichtsode van Venray.⁹⁷

Een uit de late achttiende eeuw stammend stuk, dat een functieomschrijving van de gerichtsode bevat, leert dat hij :

1. Rooms katholiek moest zijn en
2. van onberispelijk gedrag,
3. afstand moest bewaren tegenover de ingezetenen, zodat zijn gezag niet in gevaar kwam,
4. bekwaam moest zijn in lezen en schrijven.

Van ambtswege diende hij zich daarenboven te houden aan de volgende voorschriften :

1. hij mocht geen publicaties of bekendmakingen verrichten zonder opdracht van de scholtis,
2. hij moest alle plakaten en ordonantien publiceren in opdracht van de scholtis en voorts daarvan de boekhouding bij te houden,
3. hij was verplicht om de gevangenen in de gevangenis te leiden en cipierswerkzaamheden te verrichten,
4. hij diende erop toezien dat "geene brandende tabakspijpe" binnen de dorpen bij de huizen, schuren of stallingen werd gerookt.⁹⁸

III DE AMBTMANNEN “OUDE STIJL”

1. De ambtmannen van het ambt Kessel tot 1446

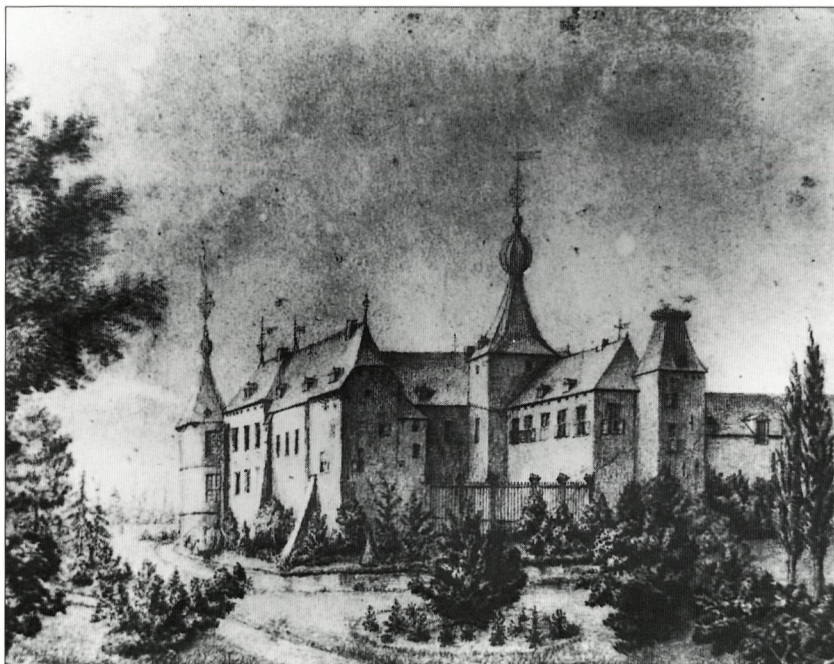
In 1343 kreeg Venlo stadsrechten van hertog Reinald II, die kort daarna stierf. Hij liet twee minderjarige zonen achter, Reinald en Eduard. Over de erfopvolging was er nauwelijks discussie, want Reinald, de oudste, werd algemeen erkend als nieuwe hertog. Maar over het voogdijschap over de kinderen en de erfenis ontstond wel onenigheid. Uiteindelijk leidde dit tot een aantal regelingen. In 1352 stond Reinald III aan zijn broer Eduard onder andere het Land van Kessel af. Reinald werd in 1361 na een langdurige strijd door Eduard gedwongen afstand te doen van het hertogdom ten gunste van zijn broer en deze werd nadien als landsheer erkend.⁹⁹

Voor de hoogste ambtenaar in het land van Kessel, de ambtman, had hertog Reinald in 1352 reeds een afstandsverklaring uitgevaardigd. Op 9 juli van dat jaar verzocht hij aan Johan van Broekhuizen, heren Willems zoon “onsen amptman in den lande van Kessel ... huldinghe te doen van den scholteampt van den lande van Kessel” aan zijn broer Eduard van Gelre.¹⁰⁰ De regeling hieromtrent had dus echter alleen betrekking op het schoutambt en dus niet op het ambtmanschap van Kessel. De volgende passage in deze oorkonde, waarbij hertog Reinald hem na drie jaar na diens benoeming, zijn eed “quyt (schelden) van alre huldinghen die gij ons gedaen hebt van allins amptswegen” leert ons dat Johan van Broekhuizen reeds in 1349 tot zowel ambtman als scholtis benoemd was. De oorkonde uit 1352 is de eerste vermelding van een ambtman van Kessel. Bovendien stellen we vast, dat reeds vanaf 1349 twee aparte functies werden gecumuleerd.

Nadien komen we Johan van Broekhuizen als ambtman van Kessel nog slechts een keer tegen, namelijk op 1 november 1353, wanneer hij een transportakte namens de richter en schepenen van Helden bekrachtigt.¹⁰¹ In 1360 blijkt dat Johan ambtman was van Venlo.¹⁰²

De gegevens uit de veertiende eeuw omtrent ambtmannen en scholtissen zijn zeer gering in aantal en onvolledig. Johan werd, voor zover we kunnen nagaan, in 1363 opgevolgd door Willem van Baerle.¹⁰³ Op verzoek van de schepenen van Horst zegelde Reyner van Buerlaer in 1399 een oorkonde, waarbij hij betiteld werd als: “Reyner van Buerlaer, ritter amptman des gemeyne lantz van Kessel”.¹⁰⁴ In 1400 trad hij als getuige op voor Reinoud van Gulik en Gelre, heer van Munstereifel, toen deze de privilegiën van het Land van Kessel bevestigde. Hij komt dan echter voor zonder enige betiteling, zodat we geneigd zijn te denken dat hij niet meer in functie was als ambtman van Kessel.¹⁰⁵ Reynier van Buerlaer moet omstreeks 1400 als ambtman zijn afgetreden en werd opgevolgd door Johan van Broekhuizen (1405-1418). In een akte van 12 augustus 1405 wordt ambtman Johan van Broekhuizen immers omschreven als “senescallus” van het graafschap - bedoeld was het ambt - Kessel en “capitaneus” van het Huis ter Horst.¹⁰⁶ Hij beloofde dit gebied en het kasteel na het overlijden van hertog Reinoud

Tekening van het kasteel van Horst, door G. Slits, docent te Rolduc van 1855 tot 1888 (RAL, archief Derde Rolduc, inv.nr. 1507).

beschikbaar te houden voor de hertogin, Maria van Harcourt, en na haar dood voor Lodewijk van Orléans. Ruim een half jaar eerder waren zowel het ambt Kessel als het kasteel Ter Horst als onderpand aangewezen bij het opstellen van het huwelijkscontract tussen de Gelderse hertog en de Franse prinses.¹⁰⁷ In het hertogelijk archief te Arnhem bevinden zich een aantal rekeningen uit de ambtstermijn van Johan van Broekhuizen, meer bepaald over de jaren 1409-1414.¹⁰⁸ Deze geven een prachtig en gedetailleerd beeld van zijn werkzaamheden, maar het zou te ver voeren hier dieper op in te gaan.

Na de dood van Johan van Broekhuizen, die omstreeks 1418 kinderloos overleed, vererfde de vordering van ruim 4127 Gelderse guldens met de functie van ambtman van het Ambt Kessel op zijn neef Arnt, heer van Blitterswijk.¹⁰⁹ Op verzoek van de schepenen van Baarlo zegelde Arnt als ambtman "des lants van Kessel" in 1419 een verkoopakte.¹¹⁰ In 1420 voldeed hij aan het verzoek om een akte te zegelen namens de schepenen van Kessel en Helden, die zelf geen zegel hadden.¹¹¹

Arnt van Blitterswijk gaf er al na enkele jaren de voorkeur aan zijn functie van ambtman te gelde te maken. Met goedvinden van de hertog verkocht hij in 1424 zijn vordering op het Ambt Kessel aan Willem van Broekhuizen, die sedert 1415 heer van Geysteren, Spraland, Oirlo en Oostrum was en daarnaast erfhofmeester van het hertogdom Gelre.¹¹² Door zijn overlijden in 1427 ging zijn nalatenschap over op zijn jongere broers Johan en Sweder. Laatstgenoemde volgde zijn broer Willem op als ambtman van Kessel, zijn ambtstermijn duurde van 1427 tot 1430.¹¹³

Kort na dat jaar werd hij opgevolgd door zijn broer Johan, die al in 1405 heer van Loo bij Alpen was en die na Willem van Broekhuizens dood alle heerlijkheden uit diens erfenis verwierf.¹¹⁴ Verder wist hij ook het ambt van erfhofmeester te bemachtigen. Het bij deze functie horend harnas haalde Johan van Broekhuizen persoonlijk op bij zijn broer op kasteel Ammerzoden.¹¹⁵ Waarom Sweder van Broekhuizen afstand deed van het ambtmanschap van Kessel is niet bekend, maar geld heeft vermoedelijk een grote rol gespeeld. Johan van Broekhuizen, heer van Loo en Geysteren, werd op 18 april 1431 benoemd tot ambtman van Kessel.¹¹⁶ Feitelijk had hij zijn taak al eerder aanvaard, want op 5 april 1431 was hij als drost van Kessel aanwezig op het priesterkoor van de kerk te Venray, toen daar een getuigenverhoor werd gehouden over Venrayse tiendrechten van de Munsterabdij te Roermond.¹¹⁷

2. De verpanding van het ambt Kessel, 1446

Op 2 juli 1446 verpandde de hertog van Gelre het ambtmanschap Kessel en de halve heerlijkheid Horst aan Johan van Broekhuizen voor een lening van 1500 Rijnse guldens.¹¹⁸ Johan was nu heer en meester in zijn ambtsgebied en hoefde vanaf die tijd ook geen rekenschap meer af te leggen over inkomsten en uitgaven aan de hertog. Dit hield ook in, dat Johan de inkomsten van alle breuken mocht behouden. Uitgezonderd waren eventuele ponschattingen, een vermogensbelasting die op beperkte schaal door de steden en ridderschap werd toegestaan aan de landsheer. Over Johans ambtstermijn zijn er, met onderbrekingen, ambtsrekeningen bewaard gebleven over de jaren 1431-1442, maar na de verpanding in 1446 droogt deze informatiebron natuurlijk op.¹¹⁹

Ondanks zijn pandschap op het Ambt Kessel, waarover hij geen rekenschap meer behoefde af te leggen, moest hij in 1449 nog 'bescheiden' rekenschap doen voor zijn ambten zowel binnen Goch als Kessel "van allen broecken, renten ende opkomingen ende sunderlinge van den broecken van Helden". Tegelijkertijd gaf de hertog hem daarvoor een compensatie. Op 31 oktober 1449 ontving Johan een zogeheten recesbrief van hertog Arnold.¹²⁰ Wanneer de rekening was goedgekeurd, kreeg de ambtman een recesbrief als bewijs dat de zaak goed was afgesloten. Dit zou erop kunnen duiden, dat het pandschap op het ambt Kessel wellicht door de hertog voordien toch was afgelost, maar zekerheid hebben wij daarover niet. Immers Johan diende daarna geen rekeningen meer in. Een andere mogelijkheid is dat het ging om een oude afrekening, over de periode vóór 1446.

Het gelijktijdig bekleden van twee ambtmansschappen was zeer uitzonderlijk. Bij Johan van Broekhuizen, heer van Loe en Geysteren, hebben we te maken met zo'n uitzondering, want Johan was behalve ambtman van Kessel tevens ambtman van Goch.¹²¹ Ook Walraven van Wittenhorst (1585-1611) en nadien zijn zoon Johan (1611-1614) waren ambtman van twee verschillende ambten, namelijk Kessel en Montfort.¹²²

Johan van Broekhuizen, heer van Loe en Geysteren besloot in 1450, een zogenaamd Jubeljaar, op bedevaart te gaan naar Rome en het Heilig Land.¹²³ Hij bereikte Jeruzalem en hij ging "voirt na Sunte Katherinen" - een klooster in de Sinaï - "dair hi ind wege ende velde doet bleef".¹²⁴ Zijn overlijdensdatum is geruime tijd vóór 10 december 1451 te situeren, want op die dag handelde zijn weduwe, Anna van der Straten, vrouwe van Wissen, met de erfgenamen de erfenis af volgens de bepalingen van Johans testament.¹²⁵

Uit de boedel erfde Johans zus Gerarda, die met de Kesselse burchtheer Willem van Kessel getrouwd was, het ambtmanschap van Kessel en de daarmee verbonden halve heerlijkheid Horst. Het is mogelijk dat de erfgenamen van Johan reeds bij de boedelscheiding problemen voorzagen ten aanzien van het Ambt Kessel. In de akte werd daar al rekening mee gehouden door de volgende bepaling: "Oick oft saeck weer dat Willem van Kessell aen den ampt van Kessell ind den anderen aen den renthen van Rade van onsen ghenedighe heren van Gelre enigen last off indracht aen queme, ... dat soelen die erffgenamen voirgenoemd sementlick den anderen helpen draghen". Uiteindelijk greep de hertog in en trok de opvolging van het ambt Kessel aan zich. Hij weigerde Willem, heer van Kessel, aan te stellen als Johans opvolger in het Ambt Kessel. De hertog vond, dat hijzelf en zijn onderdanen door Johan benadeeld waren, waardoor deze het ambt verbeurd had. Van de bepaling dat zij elkaar zouden helpen is ook niet veel van terecht gekomen. Tegen dit optreden van de hertog bleef de familie Van Kessel zich fel verzetten en bij diens opvolgers stelde zij alles in het werk, overigens zonder succes, om alsnog tot ambtman van Kessel te worden benoemd.

3. De ambtmannen na 1451

In de plaats van Johan van Kessel, erfgenaam van Johan van Broekhuizen, stelde hertog Arnold de uit Roermond afkomstige Arnt de Wilde van Merssen aan. Hij komt vanaf 24 februari 1454 tot in 1456 voor met de titel van richter of scholtis van het Land van Kessel.¹²⁶ Arnt de Wilde van Merssen moet vóór 15 juni 1456 tot ambtman van Kessel zijn benoemd, want op die datum vangt zijn rekening aan. In verband met zijn benoeming vermeldt hij in de rekening van 1456/1457 een post die vermoedelijk te dateren is op 17 mei 1456: "Item due ich dat aempt aen nam ende die lantscepenen ter Horst waeren, soe yst gewoenlick dat der aemptman dat gelaegh gyldt". Hij betaalde voor dit gelag meer dan drie gulden en bracht die in rekening bij de hertog.¹²⁷

Na een korte ambstermijn werd Arnold de Wilde van Merssen reeds op 25 maart 1457, overigens met goedkeuring van de hertog, opgevolgd door Dirk van der Horst, die Arnolds vordering op het Ambt Kessel had ingelost,¹²⁸ en toen als ambtman werd benoemd.¹²⁹ Dirk was al kamerling en raadsman van de hertog, die hem vrijwaarde tegen de aanspraken van de

erfgenamen van Johan van Broekhuizen, heer van Loe en Geysteren. In de ambtsbrief van Dirk van der Horst staan de rechten en plichten zoals gebruikelijk nauwkeurig omschreven. Kennelijk had de ambtsbrief van Johan van Broekhuizen uit 1431 model gestaan. Jaarlijks diende hij rekening en verantwoording van zijn beheer aan de hertog af te leggen. Van Dirk van der Horst zijn de ambtsrekeningen bewaard gebleven over de periode 1457-1461.¹³⁰

Als trouwe aanhanger van hertog Arnold had Dirk zijn bedenkingen bij de machtsovername door Arnolds zoon, hertog Adolf. In 1467 werd Dirk omwille van een geldlening door hertog Adolf in zijn functie als ambtman van Kessel gehandhaafd.¹³¹ Toch was er een bepaalde onvrede tussen hen beiden, zodat Dirk van der Horst het hertogdom Gelre uiteindelijk moest verlaten. Hij trad in dienst van de hertog van Kleef en werd "eyn Amptman tot Cranenburgh".¹³² Maar toen Arnold in 1471 met Bourgondische steun terugkeerde, koos Dirk opnieuw de zijde van de oude hertog. De oorlog ging niet ongemerkt aan hem voorbij. Uit een brief van de hertog van Kleef aan de stad Doesburg, gedateerd 20 februari 1472, weten we, dat het huis Ter Horst was ingenomen door Reiner, heer van Broekhuizen, en dat er plannen werden gesmeed om het kasteel voor de oude hertog Arnold te heroveren.¹³³ In oktober 1472 verpandde Arnold het drostambt Kessel en de halve heerlijkheid Horst aan Dirk voor een lening van 1200 Rijnse gulden.¹³⁴ Dirk is zijn heer tot het laatst toe trouw gebleven. Op 20 februari 1473 benoemde Arnold zijn ambtman Dirk van der Horst tot één van de uitvoerders van zijn laatste wilsbeschikking.¹³⁵

Dirk van der Horst koos na het overlijden van hertog Arnold de zijde van Bourgondië en kon dan ook aanblijven als ambtman van Kessel onder de Bourgondische overheersers: zowel tijdens de regering Karel de Stoute als onder diens opvolger Maximiliaan van Oostenrijk behield hij wegens zijn trouwe dienst zijn functie. De oude ambtman met een loopbaan vanaf 1457, voelde echter dat het stilaan tijd werd het kalmer aan te doen. Dirk, getrouwd met Eva van Sevell, had een zoon, maar deze was vanwege een geestelijke stoornis niet in staat zijn vader op te volgen.¹³⁶ Op 20 februari 1484 gaven Maximiliaan van Oostenrijk en zijn zoon Filips de Schone aan Dirk toestemming om bij testament over zijn goederen te beschikken.¹³⁷ Op 15 mei 1484 droeg hij zijn functie over aan Thijs van Merwijck.¹³⁸ Dirk is vóór 23 juni 1491 overleden, want op die dag sloot zijn weduwe met de ambtman Thijs van Merwijck een overeenkomst, waarbij zij hem de halve heerlijkheid Horst, die zij met haar echtgenoot sinds 1472 in pand had, overdroeg.¹³⁹ Thijs moest voor deze overdracht 1200 Rijnse gulden pandsom betalen en verkreeg daarmee de rechten op de halve heerlijkheid Horst.

Vervolgens kwam Thijs in 1493 met zijn oom Thijs van Kessel, tot een akkoord over de oude aanspraken op het Ambt Kessel, die nog voortvloeiden uit de erfenis van Johan van Broekhuizen, heer van Loe en Geysteren.¹⁴⁰ Karel, hertog van Gelre, verklaarde op 8 september 1493 dat hij aan Thijs

van Merwijck honderd gulden schuldig was, vanwege uitbetaling van soldij aan het krijgsvolk.¹⁴¹

De Bourgondische hertog had het land van Cuyk, dat sinds 1400 in handen was van de Gelderse hertogen, in bezit genomen en bij Brabant gevoegd. De nauwe banden tussen de inwoners van het land van Kessel met het land van Cuyk en de stad Grave bestonden nog en er werd volop handel gedreven. Eveneens waren bijvoorbeeld de ambachtslieden uit dit deel van het Overkwartier aangewezen op de verbindingen over land via het land van Cuyk naar Nijmegen. Er waren omstreeks 1495 diverse onenigheden tussen Geldersen en Bourgondisch gezinden uit het Land van Cuyk. De scholtis van Boxmeer had een dienaar van de drossaard van het Land van Kessel gevangen genomen. In 1495 kwamen de afgevaardigden van Gelre en Bourgondië overeen, dat de inwoners van beide landen vrij waren om te “moigen staen wandelen ind keeren to water ind to lande, to peerde off to voit”, mits zij geen “harnas” en of een “geweer” (verdedigingswapens) droegen. Op 16 april van datzelfde jaar bevestigde de hertog van Gelre dit verdrag.¹⁴²

Op 10 april 1509 gaven de scholtis en de schepenen met een aantal inwoners van de stad Grave een verklaring over de verschillende ambtmannen van Kessel.¹⁴³ Daarin wordt gesproken, dat zij zowel Dirk van der Horst hebben gekend als Thijs van Merwijck, die in 1500 overleed, en voorts Arnt van Boecholt¹⁴⁴ tot circa 1509, die tijdelijk met geweld werd afgezet door “des konijncks lujde van Castilien”. In zijn plaats werd Philips van Someren “opt Huys ther Horst gesat”, maar na diens vertrek keerde Arnt van Boecholt terug.¹⁴⁵ Arnt werd omstreeks 1511 opgevolgd door Hendrik van Salsborch, afkomstig uit Hamburg.¹⁴⁶

In 1513 kwam er opnieuw een bestand tussen de strijdende partijen. Dit hield in, dat het huis en de heerlijkheid Geysteren in Bourgondische handen zouden blijven, terwijl de rest van dat “gantze landt van Kessell” aan de hertog zou toevallen.¹⁴⁷ Welke gevolgen dit had voor de ambtman en zijn directe medewerkers is niet geheel duidelijk.

Van ambtman Hendrik van Salsborch is een rekening bewaard in het hertogelijk archief. Het betreft zijn zogeheten achtste rekening, die de periode 1513 tot 1517 beslaat.¹⁴⁸ De rekening bevat naast de normale uitgaven en inkomsten uitvoerige gegevens over de uitgekeerde soldij en onderhoud van krijgsvolk. Meester Hendrik van Salsborch was de aangevoerde persoon om in het begin van 1518 als afgevaardigde van hertog Karel de onderhandelingen over de huwelijksvoorwaarden te voeren voor het huwelijk van de hertog met Elisabeth, dochter van Hendrik, hertog van Brunswijk-Lüneburg.¹⁴⁹ De besprekingen werden met succes afgerond, en op 26 augustus 1518 werd het huwelijkscontract gesloten.¹⁵⁰ In de tussentijd fungeerde de scholtis als vervanger van de ambtman.

Voor de belangen van het hertogdom reisde hertog Karel in 1519 nogmaals naar de Franse koning. De weg die hij volgde, liep via het land van

Kessel. Uit één van de rekeningen blijkt dat hij voor de overtocht over de Maas voor zijn gevolg aan de Broekhuizense veerman één gulden moest betalen.¹⁵¹

Grafzerk van het echtpaar Johan I van Wittenhorst († 1569) en Josina van Wees († 1572), in de kerk van Horst.

In juli 1523 berichtte Hendrik van Salsborch aan hertog Karel, dat hij ontslag wilde nemen om in Hamburg lid te worden van de stedelijke raad.¹⁵² Opnieuw kreeg hertog Karel de vrije beschikking over het ambt. Hij benoemde in 1523 de Kleefse edelman Johan van Wittenhorst tot ambtman. Deze leende de hertog 2.000 gulden, die in 1585 nog steeds niet waren afgelost. Hij bleef tot 1538 in functie.¹⁵³ Eveneens in 1523 verpandde de hertog de halve heerlijkheid van Horst aan Edwart van Bocholt¹⁵⁴, doch

deze verpanding werd ruim een jaar later door Johan van Wittenhorst, ambtman van Kessel overgenomen.¹⁵⁵

4. Ambtmannen ná 1543

Tijdens het bewind van Willem van Kleef als hertog van Gelre (1538-1543) werd Dirk van der Lippe genaamd Hoen, heer van Afferden, Blijenbeek en half Grubbenvorst, aangesteld tot ambtman van het Ambt Kessel.¹⁵⁶ De ambtman van Kessel had geen bemoeienissen noch zeggenschap in de heerlijkheden in het Land van Kessel, dus degene die niet tot het Ambt Kessel behoorden. Voor de bescherming tegen allerlei vreemde troepen kwam het landsbestuur tot een oplossing. De heerlijkheden moesten vanaf een bepaalde tijd een geldelijke bijdrage leveren en genoten zodoende de bescherming van het hertogdom. Alle onderheren (dit zijn de plaatselijke heren) van het Overkwartier kwamen bijeen voor het vaststellen van deze bijdrage. De uitvoering van dit besluit om de heerlijkheden te laten bijdragen in de gewone lasten van de landsheer kwam tot

stand in 1545.¹⁵⁷ De heerlijkheden in het Land van Kessel werden gezamenlijk voor 1758 ponden aanslagen.¹⁵⁸ Pas in 1548 bevestigde Karel V dit besluit.¹⁵⁹

Al in 1543 trad Johan van Wittenhorst, heer van Horst, opnieuw in functie als ambtman van Kessel.¹⁶⁰ In 1551 had Johan een verschil van mening met de Rekenkamer van Gelre in Arnhem over de hoogte van een aantal declaraties. Deze instelling speelde de beoordeling van de handelwijze van de ambtman door aan het Hof van Gelre. Het Hof vond zijn declaraties buiten alle proporties en verzocht derhalve de ambtman naar Arnhem te komen voor nadere uitleg. De heer van Horst reisde voor deze zaak maar liefst vier keer naar deze stad en werd flink aan de tand gevoeld.¹⁶¹ Hoe deze zaak afgelopen is, weten we niet, maar de heer van Horst heeft het zeker niet makkelijk gehad. Uiteindelijk greep keizer Karel, als hertog van Gelre, in en stelde Johan van der Voert, die reeds als scholtis in het Ambt Kessel fungeerde, voor de duur van zes jaar tot ontvanger van de hoge breuken aan. Aldus ging een deel van de taak van ambtman voor een korte periode over naar de scholtis. Laatstgenoemde diende ook hiervan rekenschap af te leggen en kreeg twee derden van de opbrengst als beloning. Voor zijn rekenschap moest de scholtis naar de Rekenkamer in Brussel reizen. Hij was in de winter van 1554 hiervoor tien dagen onderweg. De positie van Johan van Wittenhorst kwam door deze gang van zaken wel erg in het gedrang. Toch bleef hij gehandhaafd. Uit de rekening van Johan van der Voert, scholtis van het Land van Kessel daterend van 1554 blijkt, dat Johan van Wittenhorst de 10de penning van de breuken opeiste.¹⁶² Het salaris dat de scholtis beurde was voldoende, want de posten omtrent de hoge breuken waren uitgebreid, zodat we gerust kunnen stellen, dat de scholtis zeer ijverig was bij het innen ervan [achterhalen van deze delicten]. Veel belangrijker is, dat de rekening van de scholtis een lijst van de overtredingen of misdrijven bevat, die bestraft werden met deze hoge breuken, ook vijfmark-breuken genoemd.¹⁶³ Deze kwamen op het volgende neer:

1. Van onrechte commer geslaegen off gedaen t'hebben.
2. Van continuatie van baedongen aen die bancke van 's heeren wegen.
3. Van onrechte clachte t'doen aen erfftaell.
4. Van onrechte pendonge ende besaetinge.
5. Van ene onrechte aenspraick op erfftaell.
6. Van civile bruecken ende keuren van gevecht etc.
7. Van enen onrechten aenfanck op erfftaell.
8. Van ene onrechte antwoordt op erfftaell.
9. Van enen verniet gerichtelicke kontschappen t'brenghen ende dat versuempt ende niet en achtervolcht, die wordt vellich in twee vijff marck nae oelden registeren. Ende alle crimineell ende lijfflicke bruecken ende delicten staen tot des heeren handen ende gnaeden.

Tot zijn dood in 1569 was Johan van Wittenhorst ambtman en rentmeester van het Land van Kessel.¹⁶⁴ Hij werd in die hoedanigheden door

zijn gelijknamige zoon Johan junior in 1570 opgevolgd.¹⁶⁵ In deze troebele tijden koos ambtman Johan van Wittenhorst uiteindelijk voor de opstandelingen. Het artikel van Jos Schatorjé over Wittenhorst versus Oranje toont duidelijk de loyaliteit van Johan van Wittenhorst tegenover het Spaanse bewind.¹⁶⁶ Wat zijn beweegredenen zijn geweest om alsnog de zijde van Oranje te kiezen, is niet bekend, al had hij diverse bezittingen en familie-relaties in het Hollandse.¹⁶⁷ Na de verwoesting van kasteel Ter Horst in 1579 door Maarten Schenck van Nydeggen, van Blijenbeek te Afferden, bood Van Wittenhorst zijn diensten aan de broer van Willem de Zwijger, graaf Jan van Nassau, stadhouder van Gelre. Na het vertrek van Johan van Wittenhorst benoemde de koning van Spanje op 8 januari 1580 ene Adriaen van der Lindt tot ambtman van Kessel.¹⁶⁸

In 1578 was de Rekenkamer de mening toegedaan dat een gecombineerde boekhouding en functie van ambtman en rentmeester niet langer houdbaar waren. Zij adviseerde de koning dan ook in die zin, en na beraad stelde deze op 28 september 1578 een zekere Johan Heijde van Asch aan tot rentmeester van Kessel.¹⁶⁹ Hij was de nieuwe ontvanger van de diverse inkomsten uit de domeingoederen in het Land van Kessel. Eveneens zien we dat de boekhouding vanaf die tijd gescheiden werd.

Er zijn slechts enkele vermeldingen van Adriaen van der Lindt als ambtman. Hij bleef alleszins tot aan zijn dood op 13 augustus 1585 in dienst. Hierna kwam opnieuw een lid van familie Van Wittenhorst in beeld, zij het met een paar vreemde onderbrekingen. Aan de zogenaamde "spontane" benoeming van Walraven van Wittenhorst hing alvast een luchtje, want hij maakte gebruik van het pandschap van zijn grootvader, dat als nog op het Ambt van Kessel rustte en nog steeds niet was ingelost. Wellicht was dit één van de oorzaken, die de koning deed besluiten hem tot ambtman van Kessel te benoemen. In 1585 legde Walraven van Wittenhorst de eed van trouw af en hij zou het ambt naar behoren bedienen.¹⁷⁰

Walraven blijkt in 1587 te zijn vervangen door Wilhelm von Spiringh.¹⁷¹ Maar op 25 juli 1599 legde ene Derick de Berwouts, heer van Namêche (graafschap Namen), de eed af als ambtman van Kessel.¹⁷² Het is onduidelijk of deze laatste twee personen ook daadwerkelijk als ambtman in functie zijn geweest. Wellicht hebben zij gefungeerd als waarnemers of plaatsvervangers, want over de periode waarin Walraven van Wittenhorst als ambtman te boek staat, zijn er rekeningen bewaard gebleven en deze lopen van 1585 tot en met 1604.¹⁷³ Bovendien is er een merkwaardige rekening door hem opgemaakt, die loopt over de periode vanaf 13 augustus 1585 tot 13 augustus 1601 en dus zestien jaar beslaat.

In 1604 kreeg Walraven vervolgens een speciale opdracht van aartshertog Albrecht om zijn functie in Middelaar uit te oefenen.¹⁷⁴ Het drostambt van Kessel werd tijdelijk waargenomen door Marten van Broekhuizen, heer van Ooijen. Hij werd door de aartshertogen voor vier jaar benoemd en resideerde ambtshalve op kasteel Ter Horst. Over zijn ambtsperiode is een rekening

bewaard gebleven.¹⁷⁵ Na het verstrijken van deze periode nam Walraven zijn plaats weer in. Dat bleek echter van korte duur te zijn, want op 29 november 1609 droeg Walraven van Wittenhorst zijn pandschapsrechten op het ambt Kessel over aan zijn zoon Johan. Eveneens kwam hij met zijn zoon overeen, dat deze ook de bediening van het ambtmanschap van Kessel overnam tegen betaling van een jaarlijkse som van 300 gulden.¹⁷⁶ De aartshertogen bevestigden op 31 oktober 1610 de overdracht van het ambtmanschap van Kessel dat door Walraven van Wittenhorst aan zijn zoon Johan was overgedragen.¹⁷⁷ Johan liet deze goedkeuring bij het landsbestuur vastleggen en betaalde aan Simons van Sanleen, ontvanger van exploten, aan zegelrecht vijf gulden en tien stuivers.¹⁷⁸ Een aantal ambtmansrekeningen van Johan van Wittenhorst berust in het archief van de Rekenkamer te Brussel.¹⁷⁹ Hij bleef in functie tot zijn dood.

Uit de inkomsten van de criminele breuken genoot de ambtman de zogeheten tiende penning. Daarentegen verkreeg de landscholtis integraal de inkomsten uit civiele breuken. Tussen de ambtman en de landscholtis ontstond over de inkomsten van deze breuken een verschil van mening. In 1622 spande de landscholtis, Hendrik Schenck voor het Hof te Roermond een proces aan. Bij beschikking van 15 juni 1622, kregen beide partijen veertien dagen de tijd om met bewijzen aan te tonen, hoe een en ander in elkaar zat.¹⁸⁰ Drie dagen later verklaarde de scholtis, dat in het jaar 1597 door de "landtschepenen des geheelen Ampts" was afgesproken dat de civiele breuken toebehoorden aan het scholtisambt. Hendrik van der Locht "landtschriever des ampts Kessel" tekende de verklaringen op van alle oudste schepenen van de gerichtbanken in het Ambt Kessel.¹⁸¹ In deze zaak kreeg de scholtis uiteindelijk gelijk.

De Land- en Stadsrechten van het Overkwartier, die in 1620 in werking traden, geven aan op welke tijden er geen recht werd gesproken. Zo blijkt, dat geen gedingen werden gehouden: acht dagen vóór en na Pasen en Pinksteren, in de oogsttijd van 20 juli tot 1 september en voorts van 20 december tot 14 januari. Bovendien werd het gebruikelijk om 's morgens om negen uur met de rechtspraak te beginnen, in plaats van in de middag. Maar van veel groter belang is de volgende zinsnede: "in soe verre in eenighen ampter op twee plaetsen op eenen dach gedinght word, sal 't zelve verandert, ende op een van de plaetzen eenen dach gedinghsdach verordnet worden". Als er bijvoorbeeld in de gerichtbanken van Sevenum en Venray tegelijkertijd een gedingsdag gepland was, dan moest één van de banken naar een andere dag uitwijken.¹⁸² Tenslotte kon de ambtman en/of de landscholtis niet overal tegelijk zijn.

5. De laatste ambtmannen vóór 1675

Het ambtmanschap kwam door beëdiging op 12 juli 1639 in handen van Marcelis van Gelder, heer van Arcen.¹⁸³ Over zijn activiteiten als drost van Kessel berusten in Brussel twee rekeningen van 12 november 1639 tot

20 december 1656.¹⁸⁴ Marcelis van Gelder overleed in 1656.¹⁸⁵ Hij was gehuwd met Johanna Maria van Lutsenraedt (Lutsenrode tot Clarenbeek), die als weduwe de financiële aspecten van het lopend boekjaar voor het Ambt Kessel voor haar rekening nam. Dit kreeg zijn beslag op 11 augustus 1657.¹⁸⁶

De vraag wie de opvolger van de heer van Arcen als ambtman van Kessel zou worden, blijkt met een aardig stukje politiek omringd te zijn. Voor het zover was, gaan we terug naar 1651, het jaar waarin de heer van Arcen zijn testament maakte. Met toestemming van de koning mocht hij het drostambt van Kessel, vanwege een pandsom, nalaten aan zijn zoon Johan Godefridus. Doch door zijn vroegtijdige dood in 1656 en de minderjarigheid van zijn zoon, die nog rechten studeerde aan de universiteit van Keulen, kon deze hem voorlopig niet als ambtman opvolgen. De douairière van Arcen bedacht een oplossing en vroeg bij de commissie van de Rekenkamer, dat haar zoon Johan Godefridus van Gelder voor drie tot vier jaren een plaatsvervanger zou mogen aanstellen. Zij suggereerde Andries Schenck, landscholtis van Kessel, als ambtman ad interim te benoemen.¹⁸⁷ Haar verzoek werd gehonoreerd, maar tegen de verwachtingen in kreeg deze oplossing plotseling een heel andere wending. De commissie koos namelijk uiteindelijk voor een ander als ambtman, te weten Johan Vincent, zoon van Adam Schellart van Obbendorp, heer van Geysteren.

De heer van Geysteren, wist de koning van Spanje gunstig te stemmen, omdat hij de vorst een lening van 70.000 ponden had gegund. De Staten van het Gelderse Overkwartier hadden unaniem een andere kandidaat als opvolger van de overleden drost voorgedragen.¹⁸⁸ De koning benoemde, ondanks het advies van de Staten, de zoon van de heer van Geysteren.

Voor het Hof van Gelre te Roermond maakte de douairière van Arcen een proces aanhangig en eiste de pandsom op. Er zat niets anders op dan dat de heer van Geysteren alle uitstaande kapitalen, die de heer van Arcen in de vorm van leningen had uitstaan op het Ambt Kessel, afloste. Hij betaalde op 8 augustus 1657 een bedrag van ruim 5.100 gulden aan de weduwe, waarmee de familie Van Gelder uit het ambt van Kessel was uitgekocht.¹⁸⁹

Johan Vincent Schellart van Obbendorp trad in functie als ambtman van Kessel op de dag waarop de weduwe van Marcelis van Gelder de financiële kant afwikkelde.¹⁹⁰ Hij legde ook op die dag in Roermond de eed als ambtman af.¹⁹¹ Over zijn ambtsperiode zijn vier rekeningen bewaard gebleven. Ze hebben betrekking op de boekjaren 1657-1674.¹⁹² Bovendien zijn er over een aantal boekjaren bijlagen bij die rekeningen bewaard, zij het dat deze in ander archiefbestanddeel berusten, onder de zogeheten acquits van de Rekenkamer.¹⁹³

In 1672 voelden zowel de ambtman als de scholtis de behoefte om alle breuken in het ambt Kessel te laten registreren en zij verzochten de toenmalige landschrijver, Paulus Paderborn, om deze klus te klaren. De landschrij-

ver schreef echter op 2 juli 1672 aan de ambtman, dat hij voor deze activiteit een salaris of vergoeding wilde hebben.¹⁹⁴

6. De verkoop van de heerlijke rechten in het Ambt Kessel

In de jaren 1674-1675 ging de koning van Spanje onder bepaalde voorwaarden over tot de verkoop, van de heerlijke rechten in het Ambt Kessel.¹⁹⁵ Hier waren tien dorpen bij betrokken: Kessel, Helden, Venray, Baarlo, Blerick, Bree (= Maasbree), Sevenum, Swolgen, Broekhuizenvorst en Wanssum. Uit het overzicht blijkt, dat Baarlo tweeherig werd; pas in de achttiende eeuw werd dit ongedaan gemaakt.

De nieuwe onderheren, zoals Johan Reyner Bouwens van der Boyen te Helden en Venray en Frederik Bertram van Laer tot Hoenlo te Baarlo, kregen geen zetel in de Staten van het Overkwartier op grond van hun zojuist gekochte heerlijkheden. Zij konden zich niet kwalificeren, want de eisen voor toelating tot de Staten van het Overkwartier waren niet gering. Om daaraan te voldoen moest men tot de adel behoren en tevens in het bezit zijn van een riddermatig goed. Als aspirant-lid diende men zijn edele afkomst te bewijzen. Sedert 1608 moest dat gebeuren met behulp van een opgezworen kwartierstaat, die ten minste acht adellijke kwartieren moest bevatten, vier aan vaders- en vier aan moederszijde. Voorts diende men het katholieke geloof te belijden. De nieuwe bezitters van de heerlijkheden waren verplicht een leenverhouding aan te gaan met de koning van Spanje, als hertog van Gelre.

Door de verkoop van de heerlijke rechten van de dorpen in het Ambt Kessel, verloor de ambtman zijn rechtsgebied en daarmee ook zijn bestaansrecht. Wat overbleef was slechts een loze functie. De verkoop van de heerlijke rechten had nog meer consequenties voor de ambtman: hij behoefde vanaf 1675 geen rekenschap meer af te leggen. Vandaar dat deze bron na dit tijdstip dan ook opdroogt.

De domeingoederen binnen het voormalige ambtsgebied Kessel bleven daarentegen eigendom van de koning. Hiertoe behoorden onder andere de hertogelijke tienden, die waren voortgesproten uit de nieuw ontgonnen gronden tot op de dag van de verkoop van de heerlijke rechten. Of wel van het moment af dat de hertog toestemming verleende tot verkoop van de woeste gronden. De domeingoederen werden voortaan beheerd door aparte rentmeesters, zodat het takenpakket van de ambtman nog sterker werd ingekrompen. Toch werd de functie van ambtman van Kessel behouden, en dit vooral vanwege de overwegingen van financiële aard: de lening van 70.000 ponden, die in 1703-1704 nog steeds niet was ingelost.

In het land van Kessel vormden de gerichtsbanken, die tot 1675 onder het beheer van de ambtman stonden, samen het ambt Kessel. Hieronder vielen de acht "dinckbanken" Kessel met Helden, Baarlo, Blerick, Sevenum,

Bree, Wanssum, Swolgen met Broekhuizenvorst en Venray, terwijl de tien andere gerichtshbanken van Geysteren, Oostrum, Oirlo, Meerlo met Tienray, Blitterswijck, Ooijen, Broekhuizen, Horst, Lottum en Grubbenvorst onder een eigen, plaatselijke heer ressorteerden. Ook hier zijn er weer specifieke uitzonderingen. Zo blijkt, dat de jurisdictie van Oostrum onder de heer van Geysteren viel, maar het dorp beschikte wel over een eigen gerichtshbank. Het dorpsbestuur van Oostrum viel daarentegen onder Venray. Daarnaast is er het fenomeen van het kerspel Tienray. Hier bestond tot de Franse tijd een zelfstandig dorpsbestuur dat, hoe klein ook, als zodanig in de stukken van het Ambt Kessel in al zijn facetten meedraaide. Rechterlijk hoorde Tienray onder de heerlijkheid Meerlo.

De functionarissen bij al die gerichtshbanken werden door de plaatselijke heren aangesteld. Naar aanleiding van allerlei klachten die meestendeels de gebrekkige rechtskennis van zowel scholtissen als schepenen aan de kaak stelden - soms konden de schepenen niet eens schrijven of lezen -, vaardigde de koning in 1750 een edict uit waardoor iedere heer beknot werd in zijn heerlijke rechten.¹⁹⁶ Voortaan mocht hij immers slechts een schout en schepenen aanstellen, mits deze waren goedgekeurd door het Hof van Gelre. De plaatselijke heer behield bijgevolg slechts een soort voordrachtsrecht, in plaats van zelfstandig te kunnen handelen in zijn heerlijkheid. De aspirant-functionaris diende bij Hof van Gelre een proeve van bekwaamheid af te leggen alvorens hij in functie kon treden. Het Hof toetste de voorgedragen persoon op zijn kennis en zijn familieverhoudingen. Zo wilde de heer van Swolgen in 1786 de bekende A.A.J. van Douveren aanstellen als scholtis van Swolgen,¹⁹⁷ maar het Hof weigerde dit omdat Van Douveren een zwager was van de zittende secretaris. Ongeveer een maand later werd F.H.J. Herckenrath zonder enig beletsel aangenomen als scholtis van Swolgen.¹⁹⁸

De situatie van de ambtmannen ná 1675 is heel anders dan in de periode daarvoor. Het takenpakket van de ambtman in het Ambt Kessel bij de plaatselijke gerichtshbanken werd in 1675 abrupt afgebouwd, omdat de heerlijke rechten in het Ambt Kessel door de koning van Spanje, als hertog van Gelder, waren verkocht. De nieuwe lokale heren stelden, elk in zijn rechtsgebied een functionaris aan de scholtis, die dezelfde taak kreeg toegewezen als de voormalige ambtman van Kessel. In de praktijk komt het voor dat de scholtis zijn functie op meerdere plaatsen tegelijk uitoefende. In een adreskalender van 1787 treft men meerdere voorbeelden hiervan aan. Zo was Antoon van Douveren scholtis van de gerichtshbanken in Broekhuizen, Blitterswijck, Lottum, Meerlo en Tienray en tenslotte bij Swolgen en Broekhuizenvorst, terwijl een familielid van hem, Johan van Douveren, scholtis was in Horst, Sevenum en Maasbree.¹⁹⁹

De ambtman "nieuwe stijl" oefende nog slechts een bestuurlijke taak uit; hij was een tussenpersoon tussen de verschillende dorpsbesturen en hogere instanties zoals de Staten van het Overkwartier en het Hof van

Gelre. Er is nauwelijks archiefmateriaal over de ambtmannen ná 1675 omdat zij aan de landsheer kennelijk geen rekening hoefden af te leggen.

Wat nog restte waren zijn taken op het bestuurlijke vlak, zoals het voorzitterschap bij de landsvergaderingen, waarbij de afgevaardigden (schepenen) van alle gerichtbanken in het gehele land van Kessel bijeen kwamen, voor algemeen beleid en de militaire activiteiten. Verder moest hij zorg dragen voor bepaalde herendiensten. Vanaf 1675 spreekt men van de ambtman “nieuwe stijl”, die bij lange na niet meer die taken en opdrachten van de landsheer opgedragen kreeg als zijn voorganger vóór 1675. Verder bleef zijn functie onaangetast. Wanneer de koning van Pruisen, als hertog van Gelder, een drietal heerlijkheden verkreeg, Broekhuizen²⁰⁰ in 1744 aankocht, Bree²⁰¹ (Maasbree) op 21 mei 1746 door een vonnis van het Hof van Gelre in bezit kreeg, en nadien nog de heerlijkheid Helden verwierf²⁰², zou men verwachten dat de oude functie van de ambtman ten dele hersteld zou worden. Echter door het Pruisische bestuurscentralisatie beleid verviel het beheer over de zo juist genoemde heerlijkheden naar de zogeheten Kriegs- und Domänenkammer gevestigd te Geldern.

IV DE AMBTMANNEN “NIEUWE STIJL”

1. De ambtmannen ná 1675

Van de ambtmannen nieuwe stijl, dus van ná 1675, is een vijftal met naam bekend. Johan Albert Schellart van Obbendorp volgde in 1699 zijn overleden vader op.²⁰³ Verder is er Hendrik Ignatius Schenck van Nydeggen, heer van Ooijen en Broekhuizenvorst. Reeds vóór zijn overlijden op 18 maart 1747²⁰⁴ komt zijn zoon Maximiliaan Theodorus Arnold Schenck van Nydeggen, eveneens heer van Ooijen en Broekhuizenvorst, voor als ambtman van Kessel.²⁰⁵ Maximiliaan werd in 1763 na zijn dood opgevolgd door ambtman De Brun zu Langenfeld te Wanckum. Deze bleef slechts voor den duur van negen maanden in functie.²⁰⁶ De Brun werd opgevolgd door ambtman Maijer (Meijer), die tot 1779 de functie uitoefende.²⁰⁷ In 1780 werd Maijer opgevolgd door Norbert Coninx, van wie bekend is, dat hij later in de functie van syndicus van de Staten werd benoemd.²⁰⁸

2. Het Land van Kessel onder de Pruisische monarchie (1713-1794)

Tijdens de Spaanse successie-oorlog (1702-1713) werd het Gelders Overkwartier in het najaar van 1702 overrompeld door Staatse troepen, terwijl in 1703 de Pruisische troepenmacht Geldern en omgeving bezette. Het Land van Kessel werd in die bezettingsjaren vanuit Den Haag als Generaliteitsland bestuurd. Het zittend bestuursapparaat, met de ambtman en de rentmeester, werd grotendeels gehandhaafd. Louis Caris die sedert 1695 als rentmeester van de domeinen in het land van Kessel fungeerde,²⁰⁹ overleed

vóór 1703. Zijn functie werd eerst door zijn neef Jean Baptista du Rieux waargenomen en op advies van een commissie werd hij door de Raad van State op 15 juni 1703 benoemd tot rentmeester van Kessel.²¹⁰ Erg lang heeft hij er evenwel niet van genoten, want op 8 maart 1704 werd diens opvolger, Jean Baptist de Mares, door de Staten benoemd tot rentmeester van Kessel.²¹¹

Het vredesverdrag van Utrecht maakte op 11 april 1713 een einde aan de Spaanse Successieoorlog. Het belangrijkste gevolg voor het Overkwartier was de verdeling van het Spaans Gelders Overkwartier, waarbij Roermond en omgeving onder het bestuur van de Oostenrijkse Nederlanden kwamen. De soevereiniteit over de stad Venlo, het ambt Montfort en de heerlijkheid Stevensweert viel ten deel aan de Staten-Generaal der Verenigde Provinciën. De stad Erkelenz kwam onder het beheer van Gulik, terwijl het overige, verreweg het grootste deel, werd toebedeeld aan Pruisen, dat reeds in 1703 onder leiding van Philip Carel van Wylich, baron van Lottum, de stad Geldern en omgeving had veroverd. Het Pruisisch Gelders Overkwartier omvatte de ambten Geldern, Straelen, Wachtendonk en Kriekenbeek, gelegen in het tegenwoordige Duitsland en de ambten Middelaar en Kessel in het Noordlimburgse. Het vormde sedertdien een apart gewest onder Pruisen.

In mei 1713 werden door de Pruisische gouverneur-generaal Johan Sigismund von Heiden en de geheimraad Von Hymmen slechts twee functionarissen in het nieuw verworven gebied beëdigd.²¹² Het waren de vice-ambtman van Kessel, Hendrik Ignatius Schenk van Nydeggen, plaatsvervanger van de ambtman graaf Johan Albert Schellart van Obbendorp, heer van Geysteren, en scholtis Franciscus Bisterfeld, die plaatsvervanger was van de ambtman van Kriekenbeek, graaf Johan Frederik Wilhelm van Schaesberg.

Na de ratificatie van het Traktaat van Utrecht werd het aan Pruisen toegewezen deel van het Gelders Overkwartier, inbegrepen het ambt Kessel, door de Staten Generaal der Verenigde Provinciën op 5 juni 1713 overgedragen aan de afgevaardigden van de koning van Pruisen en "sulx op de landtsvergaderinghe tot Sevenum, alwaer van ieder dorp de gecommiteerde schepenen sijn present geweest".²¹³ Voorafgaand aan de overdracht in juni 1713, had een commissie van de koning van Pruisen elk dorp in het Land van Kessel bezocht. Deze afvaardiging had onder andere betrekking op de eed van trouw aan de koning als nieuwe landsheer, doch alle functionarissen van de gerichtsbanken weigerden dit. Zij waren immers benoemd door de plaatselijke heer als de bezitter van de jurisdictie en hadden aan hem reeds de eed van trouw afgelegd. Zo blijkt dat de commissie als volgt de dorpen bezocht, te weten Baarlo op 19 mei 1713, Blerick op 20 mei en Meerlo op 22 mei van dat jaar.²¹⁴

Op 13 september 1713 vond op het Marktplaats te Geldern de inhuldiging van de koning van Pruisen plaats. Hij was niet zelf aanwezig, maar de gouverneur Von Heiden beloofde namens de koning de privileges en rechten te handhaven. Daarbij verwees hij naar de overeenkomst tussen keizer

Karel V en de Staten van Gelre uit 1543. Bij de inhuldiging waren van de ridderschap uit het ambt Kessel aanwezig: baron Emanuel Conrard van Baexen, heer van de Raay te Baarlo, Emanuel Franz baron von Rhoe d' Opsinnich, heer te Elmpt en van De Steegh te Grubbenvorst, Eduard Bernard baron von Bocholt, heer van de Spieker te Geysteren, graaf Philip Frederik Ambrosius Schellart van Obbendorp, proost te Aken, heer van Oostrum en Spraland, graaf Johan Albert van Schellart, heer van Geysteren en ambtman van Kessel en baron Caspar van Merwijck, heer van Kessel.²¹⁵ In 1730 wordt graaf Johan Albert Schellart van Obbendorp als Oberst-ambtman van Kessel genoemd,²¹⁶ terwijl Hendrik Ignatius Schenk van Nydeggen, sedert 1719 heer van Ooijen, in de functie van ambtman van Kessel voorkomt.²¹⁷

Op 20 mei 1713 legde Hendrik Ignatius Schenck de eed van trouw aan de koning van Pruisen af als plaatsvervanger van de ambtman van het Land van Kessel.²¹⁸ Ondanks deze eedaflegging als trouwe dienaar, ontbreken verdere inlichtingen over het feitelijk functioneren van de ambtman in de achttiende eeuw. Wat deze functie op dat moment nog inhield, is niet geheel duidelijk. Slechts uit secundair archiefmateriaal komt een en ander naar voren. Het laat zich voorlopig aanzien, dat de achttiende-eeuwse ambtman als tussenpersoon fungeerde tussen enerzijds het Pruisisch landsbestuur en anderzijds de plaatselijke gerichtsbanken in het Land van Kessel.

3. De landdagen of ambtsvergaderingen

Het Ambt Kessel was niet alleen een territoriale geografische eenheid, waar de ambtman (drost) als hoogste ambtenaar namens de landsheer uitvoering gaf aan zowel de jurisdictie als aan bestuurlijke taken, het was ook een gemeenschap van belanghebbenden, gevormd door de geërfden (grondbezitters) van het ambtsgebied. De afgevaardigden van alle plaatselijke gerichtsbanken in het Land van Kessel traden gezamenlijk naar buiten ter behartiging van hun gemeenschappelijke belangen. Zij wendden zich bijvoorbeeld tot het Hof van Gelre en de Staten van het Overkwartier met verzoekschriften over allerlei belangen die het volledige land aangingen, zoals de betaling van de bede of onraadsgelden en de verplichte diensten ten behoeve van de vestingswerken. Zo traden in 1574 de "gemeijne lantschepen ind geswaren" der acht dingbanken gezamenlijk op voor het toentertijd armlastige Venray. Zij stonden garant voor een lening van 1.500 daalders tegen een jaarlijkse rente van 6 % (90 daalders) ten gunste van het klooster Dalheim. Vanwege het gebrek aan een "gemeijnen schepenamptz segell" lieten zij de ambtman en scholtis van het Land van Kessel namens hen deze akte bezegelen.²¹⁹ Voor zo'n besluit tussen de dorpen is overleg nodig geweest, maar wanneer in het Land van Kessel de ambtsvergaderingen beginnen, is niet bekend. Deze vergaderingen werden in de regel te Sevenum belegd, maar ook in andere dorpen komen deze vergaderingen voor, zoals Horst in 1597,²²⁰ Arcen in 1652,²²¹ en Broekhuizen in 1707.²²²

Eigenlijk was het een oud gebruik dat de ambtsvergaderingen in Sevenum behoorden plaats te vinden, want volgens een verzoek van de landschepenen aan het Hof van Gelre te Roermond wilden zij een uitspraak omtrent de residentie van de ambtman. Dit rekest kwam er vanwege de bijzondere positie die Johan van Wittenhorst, heer van Horst innam, want in de periode 1570-1611 bekleedde hij twee ambten, het Ambt Kessel en dat van Montfort. De ambtman verkoos echter het kasteel Montfort als verblijf, en verwachtte van de Kesselse landschepenen dat zij zich naar Montfort zouden begeven om daar de ambtsvergadering bij te wonen. Dat druiste natuurlijk in tegen de gewoonte, "want die landschepenen plaegh doen vergaederen binnen Sevenum voor die parochie kercke op seekere plaetse van ouden tijden en alnoch hedensdaeghs onder eenen grooten vuytgebreeden Lindeboom".²²³ De heer van Horst dacht de landschepenen te slim af te zijn en plantte bij het Huis Ter Horst een aantal lindebomen met het idee om vervolgens de ambtsvergaderingen in Horst te laten plaatsvinden, maar op een enkele uitzondering na bleef Sevenum de reguliere vergaderplaats.

Deze ambtsvergaderingen werden ook wel landdagen genoemd. Dit lijkt vreemd, vooral wanneer men dit begrip aantreft in de dorpsrekeningen. Het begrip "landdag" wordt immers doorgaans geassocieerd met de landdagen van de Staten van het Overkwartier, die in de Spaanse tijd in Roermond en vanaf 1713 voor het Pruisische Overkwartier in Geldern plaats hadden. Uit onderzoek blijkt, dat het om het gehele Land van Kessel ging en niet alleen om het ambt, vandaar de benaming "landsvergadering". De onkostenvergoedingen te Sevenum werden doorberekend in de plaatselijke schattheffersrekeningen. Vooral in de bijlagen van de rekeningen zien we gedetailleerde voorbeelden, wanneer die landdagen werden gehouden en hoeveel verteringskosten er werden ingebracht. Voor de landsvergaderingen in de achttiende eeuw is een aantal convocaties bewaard gebleven uit de jaren 1752, 1753, 1757 en 1759.²²⁴ De vergaderingen werden in die periode meestal gehouden in het huis van Peter Nabben te Sevenum. Voordien, tussen 1682 en 1701, werden deze vergaderingen gehouden bij een zekere Alef Nabben eveneens te Sevenum.²²⁵ De uitnodiging werd slechts in één exemplaar opgemaakt, waarna een bode langs alle dorpen in het Land van Kessel ging om ze voor gezien te laten ondertekenen.²²⁶ Net zoals in het ambt Montfort werden de ambtsvergaderingen bijeengeroepen door de ambtman en werden de convocaties door hem, in een paar bekende gevallen, eigenhandig uitgeschreven.²²⁷ Enkele besluiten van deze vergaderingen bevinden zich in de protocollen van de geërfden in de plaatselijke dorpen.²²⁸

4. De ambtmansbode

Tijdens de Spaanse Successieoorlog (1702-1713) kwam de ambtmansbode uit Sevenum vaker langs bij de dorpsbesturen dan gebruikelijk. Er waren tenslotte dringende zaken, die de veiligheid van het gebied in gevaar

brachten, doordat er vreemde krijgslieden gelegerd waren. De ambtman hield nauwgezet de troepenbewegingen in de gaten, terwijl de dorpen gebaat waren bij het leveren van proviand en andere benodigdheden aan deze soldaten ter voorkoming van plunderingen. Zo kreeg de (vice-)ambtman Hendrik Ignatius Schenck de Nydeggen van secretaris Joris van de Staten van het Overkwartier, die op last van de Raad van State der Verenigde Nederlanden handelde, een uitvoerige instructie over de te maken lijst van het aantal Pruisische soldaten die in het Ambt Kessel gelegerd waren en hoeveel de dorpen aan kosten van proviand en andere onkosten betaalden of nog moesten bijdragen. De ambtman moest zijn antwoord binnen de acht dagen terugsturen en de papieren dienden voorzien te zijn van alle schepenbankzegels van het Land van Kessel.²²⁹ Of Schenck werkelijk een overzicht heeft ingediend, weten we niet, maar het Land van Kessel werd kort nadien in 1713 toegevoegd aan het Gelders-Pruisisch Overkwartier.

In de bijlagen van de schattheffersrekeningen komen veelvuldig lijsten voor met betrekking tot de activiteiten van de landsbode uit Sevenum. Deze bode kreeg voor het brengen van de brieven een kleine vergoeding, namelijk drie stuivers. Vaak treft men vage omschrijvingen aan in de bijlagen, maar in december 1704 ging de ambtmansbode op pad om de "soldaeten uijt den oorlogh" te helpen.²³⁰ Er komen ook andere omschrijvingen voor zoals "quijtslagh te verkrijgen" of om het "kooren en stroo te coomen betaelen" en aankondigingen van de landsvergadering en/of landsdag.²³¹ In 1707 moest het land van Kessel 100 gulden extra afdragen en dit bedrag werd keurig à rato per dorp omgeslagen. Het dorpje Ooijen moest 14 stuivers, 2 oort en 2 heller betalen, terwijl Venray een bijdrage van 22 gulden 4 stuivers en 2 oort kreeg opgelegd. De andere dorpen zitten naar verhouding tussen deze twee uitersten in.²³² Op 23 augustus 1723 hield men een landdag te Sevenum over de schade wegens de heersende droogte,²³³ terwijl de landschepenen van Kessel in 1738 aan Willem Lenders de opdracht gaven om naar de dorpen te gaan, die niet op de landdag aanwezig waren, en aldaar de schade op te nemen ten gevolge van militaire acties.²³⁴ Kortom, over allerlei zaken werd er gesproken, maar vooralsnog zijn er slechts spaarzame gegevens bekend.

TOT BESLUIT

In het Land van Kessel lagen een aantal hoge heerlijkheden met een eigen heer. De overige dorpen, ook wel kerpels genoemd, vormden samen het Ambt Kessel, waar de Gelderse graaf, later hertog, reeds in de dertiende eeuw de heerlijke rechten bezat. In 1279 kocht de Gelderse graaf van Hendrik, graaf van Kessel, diens graafschap met de burcht Kessel aan de Maas. Hoe groot dat gebied precies was, blijkt niet uit de verkoopakte.

Bij de inrichting van de Gelderse bestuurlijke organisatie stelde de graaf een zogeheten "castelein" (kasteelbewaarder) aan. Wat zijn bemoeienissen met het zojuist gekochte graafschap Kessel waren, is niet duidelijk.

In ieder geval had de kastelein geen bemoeienis met het beheer van de domeingoederen, zoals blijkt uit de oudste Gelderse rekening van 1294-1295. Hiervoor had de graaf destijds al een aantal rentmeesters aangesteld.

Boven het niveau van plaatselijke scholtissen en/of richters stelde de landsheer een ambtman aan, die namens hem de heerlijke rechten uitoefende. Deze hiërarchie komt pas in 1349 tot uiting, wanneer er voor het eerst sprake is van een ambtman in het Ambt Kessel. De ambtman bekleedde bovendien tegelijkertijd het scholtisambt.

De ambtmannen werden over het algemeen uit de Gelderse ridderschap gerecuteerd. Men kan zich afvragen hoe strikt de hand werd gehouden aan de benoemingsvereiste van schildboortigheid. Voor de landsheer was het belangrijkste criterium hoe dan ook dat de kandidaat-ambtman over voldoende financiële middelen beschikte om het bijna structurele tekort op de exploitatie van de ambtsrekening voor te schieten. Dikwijls werd zo'n negatief saldo verhoogd en uiteindelijk omgezet in een pandovereenkomst. Deze verpandingen zijn een interessant fenomeen, zeker wanneer men bedenkt dat de ambtman daardoor niet meer verplicht was tot enige rekenschap. In de zestiende eeuw werd een borgsom van 1.000 gulden of meer geëist om het ambt te mogen uitoefenen. Dit bedrag bleef op het ambt rusten tot de functionaris werd opgevolgd.

Inhoudelijk omvatte het takenpakket van de ambtman naast de uitoefening van de rechtspraak diverse bestuurlijke en militaire activiteiten. Tussen 1543 en 1578 was de ambtman van Kessel tevens betrokken bij het beheer van de domeingoederen. Hieraan kwam een einde door de aanstelling van een aparte rentmeester. De ambtman behield zijn zuivere juridische taken. Voor hem en zijn landscholtis bleef deze situatie gehandhaafd tot in 1674-1675, toen de koning van Spanje als hertog van Gelre overging tot de verkoop van de heerlijke rechten in het Ambt Kessel. De kopers van de nieuwe heerlijkheden waren verplicht een leenverhouding aan te gaan met de landsheer.

Het beheer en de inrichting van de plaatselijke schepenbanken kwamen daardoor voor rekening van de nieuwe heer. Hij stelde voortaan de scholtis - ook schout geheten - en de schepenen bij de gerichtsbank aan. De functie van de ambtman werd door dit alles zeer uitgehold: de ambtman "nieuwe stijl" van na 1675 verloor immers het belangrijkste deel van zijn bevoegdheden. Wat nog restte, waren zijn taken op het bestuurlijke vlak, zoals het voorzitterschap bij de landsvergaderingen, waarbij de afgevaardigden (schepenen) van alle gerichtsbanken in het gehele Land van Kessel bijeenkwamen voor het algemeen beleid en de militaire activiteiten. Verder bleef de ambtman zorg dragen voor bepaalde diensten, maar zijn functie was min of meer verworpen tot een eretitel.

Bijlage 1

AMBTMANNEN VAN HET AMBT KESSEL, 1349-1675

1. Johan Willemszoon van Broekhuizen, tak Wickraedt, 1349-1353.

1. RAG, Hert. archief, Charterverzameling, inv.nr. 648 (1352 juli 9).
2. RAL, Archief klooster Keizerbos te Neer, Cartularium 1226-1762, f. 140-141v. (1353 november 1).

Literatuur: I.A. Nijhoff, *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland*, Arnhem (1833), Deel 2 nr. 55.

1357 oktober 13

Johan van Broekhuizen, Willemszoon, tak Wickraedt.

Bron: Algemeen Rijksarchief Brussel, Charters Brabant, nr. 1585.

Diameter 26 mm.

Randschrift: + S: IOHIS : DE : BROECHUSE : MILES

Schildhoofd: beladen met hermelijnstaartjes (5:6), links een ring.

Schildvoet: drie kruisjes (2:1).

2. Willem van Baerle, 1363-1368.

1. RAL, Archief klooster Keizerbos te Neer, Cartularium 1226-1762, f. 104-105 (1363 februari 5).
2. RAG, Hertogelijk archief, Charterverzameling, inv.nr. 380 (1368 november 1).

1368 november 1

Willem van Baerle.

Bron: RAG, Hertogelijk archief, Charterverzameling, inv.nr. 380.

Diameter 28 mm.

Randschrift: WIL[LEM] VA..... rest onleesbaar.

Schildhoofd: een klimmende leeuw omgeven door vier hermelijnstaartjes.

Schildvoet: leeg.

3. Johan ter Porten, 1377 - 1381.

1. RAL, Archief klooster Keizerbos, Cartularium 1226-1762, f. 105v.-106 (1377 januari 26).
2. RAL, Archief van de kartuizers van Roermond, inv.nr. 234, f. 3-4 (1381 okt. 2).

4. Johan van Kessel, 1391.

RAL, Huisarchief Kessel, inv.nr. 292 (1391 december 11).

5. **Reyner van Buerlaer, 1397-1399.**

1. RAL, Archief van de kartuizers van Roermond, inv.nr. 234, f. 1 (1397 januari 16). Idem, oorspronkelijk, inv.nr. 34.

2. Kerkarchief Birgelen, Ohne Urk. nr. (1399 juli 1).

1412 november 10

Reyner van Boerle.

Bron: RAL, Archief Kruisberen klooster te Venlo, inv.nr. 121.

Diameter 25 mm.

Randschrift: S : [R]einer (rest onleesbaar).

Schild met balk die beladen is met (3:2) hermelijnstaartjes.

Linker vrijkwartier eveneens een hermelijnstaartje.

6. **Johan van Broekhuizen, 1405-1418.**

1. HSAD, Landesarchiv Jülich-Berg I, Akten 2 B 1, f. 18v. (1405 augustus 12).

2. RAL, Archief van de heerlijkheden Meerlo-Tienray, inv.nr. 60 (1418 februari 4).

- 4). Afdgedrukt in: M. Flokstra, *Het verdwenen kasteel Blitterswijk*, in:

Castellogica, Verkenningen en Mededelingen van de Nederlandse kastelenstichting, Doorn (1997), Band I, 222.

1412 juni 23

Johan van Broekhuizen.

Bron: GA-Venlo, Archief Oud archief Venlo, voorheen charters RAL.

Diameter 23 mm.

Randschrift: S. IOHAN VA BRUECHUSE

Schildhoofd: een barensteel met drie hangers beladen met 4:3) hermelijnstaartjes.

Schildvoet: leeg.

7. **Arnt van Blitterswijk, heer van Blitterswijk, 1419-1424.**

1. RAL, Archief Huis Scheres-d'Olne te Baarlo, inv.nr. 169 (1419 juni 18).

2. RAG, Hert. archief. Inventaris regestbeschrijving zie Gids Hertogelijk archief I.15

Oude beschrijving van archivalia uit het Gelderse hertogelijke archiefdepot Buren, meestal verloren gegaan, naar de inventarissen in het Koninklijk Huisarchief, door R. Wartena, regest 478 (1424 september 17).

1449 februari 1

Arnt, heer van Blitterswijk.

Bron: RAL, Archief heerlijkheden Blitterswijk en Wanssum, inv.nr. 369.

Diameter 26 mm.

Randschrift: S: ART WICK

Schildhoofd: ingeboekt drie punten naar boven en vier naar beneden.

Schildvoet: leeg.

8. Willem van Broekhuizen, heer van Geysteren, Oostrum en Spraeland,
1424-1427.

Idem, R. Wartena, regest 478, "Commissie Willem van Broichuysen, Erfhofmeester van Gelre, gepasseert bij hertog Arnold van Gelre om te zijn drossaert s'Lands van Kessel ende van den Horst om 4127 guldens die hij hem schuldig was" (1424 september 17).

1415 juli 22

Willem van Broekhuizen, heer van Geysteren, Oirlo en Oostrum, erfhofmeester van Gelre.

Bron: Archiv Schloss Haag, Urk. 1034.

Diameter 25 mm.

Randschrift: Bruchuse

Schildhoofd: een barensteel met drie bangers beladen met 4:3 hermelijnstaartjes.

Schildvoet: leeg.

9. Sweder van Broekhuizen, 1427-1430.

RAG, Hert. archief, Rekeningen Overkwartier vóór 1473, inv.nr. 1580 (1431-1432), f. 11. "Item is to weten dat Zweder mijn brueder yn sijnre lester rekenyngen mijne gnedige here schuldich bleeff nae vytwisinge der bueke, die ic an mij genomen hebbe ende geboeren mij to berichten XXX gulden".

1436

Sweder van Broekhuizen.

Bron: GA-Arnhem, Oud archief Arnhem, inv.nr. 5809, regest 760.

Diameter ± 25mm.

Randschrift: onleesbaar.

Schildhoofd: met 4:3 hermelijnstaartjes.

Schildvoet: leeg.

10. Johan van Broekhuizen, heer van Loe, Geysteren, Spraland en Oostrum,
1431-1451.

1. RAL, Archief Munsterabdij Roermond, inv.nr. 2, f. 61v. (1431 april 5).
2. Archiv Schloss Harff, Urk. 420 (1451 december 11). Afschrift in Archiv Schloss Haag Geldern, Urk. 1038; GA-Venray, Oud archief Venray inv.nr. 132. Tekst afgedrukt door M. Flokstra, *Geysteren in de middeleeuwen*, in: *Castellogica*, Band II, 43-44, bijlage VII.

1433 oktober 28

Johan van Broekhuizen, heer van Loe en Geysteren, erfhofmeester van Gelre, ambtman van Goch en Kessel.

Bron: HSAD, Archiv Kleve-Mark, Urk. 1484.

Diameter 30 mm.

Randschrift: S : IAN VAN BRUECHUSEN

Schildhoofd: een barensteel met drie hangers en 4:3 hermelijnstaartjes.

Schildvoet: leeg.

11. Arnt die Wilde van Merssen, 1456-1457.

1. RAG, Hert. archief, Rekeningen Overkwartier vóór 1473, inv.nr. 1591, f. 10v. (1456 mei 17).

1454 augustus 17

Arnolt (Arnt) de Wilde van Merssen.

Bron: GA-Roermond, Oud archief Roermond, inv.nr. 1624 C.

Diameter 26 mm.

Randschrift: [S : AR]NOLT : DE :

WILD+VA+MER[SEN]

Schild beladen met 2:1 naar rechts gekeerde hondenkoppen.

12. Dirk van der Horst, 1457-1484.

1. RAG, Hert. archief, inv.nr. 196, f. LXIIIV-LXVI (1457 maart 25).
2. RAL, Archief Rekenkamer te Roermond, aanwinst 1925, Charters nr. 1.

1484 mei 15.

Dirk van der Horst.

Bron: RAL, Archief Rekenkamer te Roermond, charters aanwinst 1925, inv.nr. 1.

Diameter 26 mm.

Randschrift: S: Derich een heer ter Horst

Schild een gekromde vis naar rechts gekeerd.

13. Thijs van Merwijck, 1484-1500, overleden vóór 27 oktober 1500.

1. Archiv Schloss Haag, Urk. 2666 (1484 mei 15).

2. I.A.Nijhoff, *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland*, Deel 6, 1e stuk, Arnhem (1859), nr. 296.

1494 augustus 18

Thijs van Merwijck

Bron: RAG, Hertogelijk archief,

Charterverzameling, inv.nr. 1019, zegel 1.

Diameter 28 mm.

Randschrift: + S. TIJS. VAN. MERWICK

Schildhoof: beladen met 5:4 hermelijnstaartjes.

Schildvoet: leeg.

14. Arnt van Bocholtz, 1500-1511.

1. RAL, Archief Kruisheren te Venlo, inv.nr. 214, f. 151-152 (1503 mei 19).

2. GA-Venlo, Archief parochie Maasbree, Kerkenboek C, nr. 1-11 (1509).

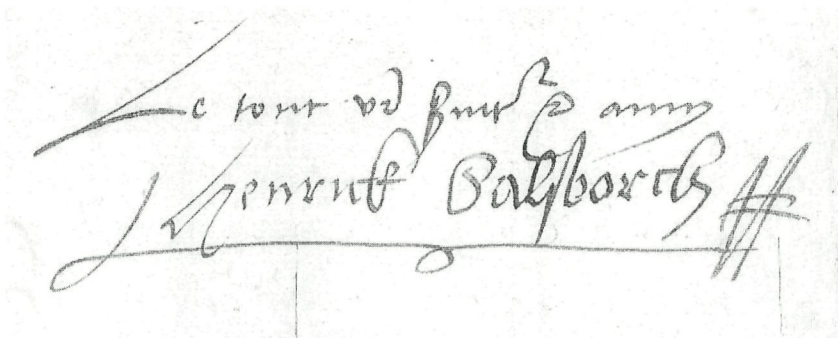
15. Philips van Someren, 1509.

ARA-Brussel, Weense charters, Doos X, nr. 376 (1509 april 10).

16. Meester Hendrik van Salsborch, omstreeks 1511-1523.

1. RAG, Hert. archief, Rekeningen Overkwartier ná 1473, inv.nr. 1727.

2. I.A. Nijhoff, *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland*, Arnhem (1862), Deel VI-II, nr. 1216 (1523 juli 20).

1520 augustus 15

Handtekening van Meester Hendrik van Salsborch.

Bron: GA-Venlo, Archief kasteel Arcen, Doos 28 nr. 1557.

17. Johan van Wittenhorst, heer van Horst, 1523-1569.

RAG, Archief Rekenkamer inv.nr. 3579, regest 554 (1523 juli 31). Hert. archief XIV-Libri, Deel XIV, f. 59-61; RAL, 01.002/1 Archief Gelderse Rekenkamer te Roermond, inv.nr. 591, f. 1-2v.; Gedrukt bij A. Steffens, *Geschiedenis der aloude Heerlijkheid en der heeren van Ter Horst in het Land van Kessel*, Roermond (1888), 226-228, bijlage 26.

18. Dirk van der Lippe genaamd Hoen, heer tot Grubbenvorst,

vóór 1 juli 1543.

HSAD, Archiv Kleve-Mark, Urk. 2820 (1543 juli 1). "unnsem amptmann unnsers lantz Kessell". Hoe lang hij precies heeft gefunctioneerd is niet bekend.

1536 maart 9

Dirk van der Lippe genaamd Hoen, heer tot Grubbenvorst.

Bron: Archiv Schloss Haag, Urk. 2077.

Diameter 27 mm.

Randschrift: S. DERICH. VAN DER LIPP. GENA(N)T HOE(N)

19. Johan van Wittenhorst, junior, heer van Horst, 1569-1580.

1. RAG, 0012 Archief Gelderse Rekenkamer te Arnhem, inv.nr. 3608 boekjaar 1569-1570.

2. Idem, inv.nr. 2249 (1570 maart 4).

1565 februari 19

Johan van Wittenhorst, heer van Horst.

Bron: RAG, Archief Hof van Gelder te Arnhem, inv.nr. 1053 brief nr. 3516.

Diameter 15 mm.

Randschrift: JVW

Schild met twee dwarsbalken.

Handtekening van Johan van Wittenhorst, heer van Horst.

1568 september 15

Handtekening van Johan van Wittenhorst, heer van Horst.

Bron: RAG, 0124 Archief Hof van Gelre te Arnhem, inv.nr. 1054 brief nr. 3916.

20. Adriaen van der Lindt, 1580-1585.

RAL, 01.002/1 Archief Rekenkamer te Roermond, inv.nr. 591, f. 2-2v. (1580 januari 8). Hij is op 13 augustus 1585 overleden.

21. Walraven van Wittenhorst, heer van Horst, 1585-1609.

RAL, 01.002/1 Archief Rekenkamer te Roermond, inv.nr. 591, f. 3 (1585 augustus 13).

22. Wilhelm von Spiringh, 1587.

RAL, Archief Rekenkamer te Roermond, aanwinst 1895, Losse stukken 1-268, akte 29 november 1587.

23. Derick (Derck) de Berwouts, heer van Namesch, 1599.

Idem, nr. 68 (1599 juli 25).

24. Marten van Broekhuizen, heer van Ooijen (Broekhuizenvorst), 1604-1608.

RAL, Archief Rekenkamer te Roermond, inv. nr. 593, f. IIII-VII (1605 juni 18). Plaatsvervanger van Walraven van Wittenhorst.

1610 maart 15

Marten van Broekhuizen, heer van Ooijen.

Bron: HSAD, Archiv Abtei Siegburg, Akten 329A folio 12.

Diameter 30 mm.

Randschrift: S. MARTEN VAN BROECKHUISEN

Schildhoofd: beladen met 5:4 hermelijnstaartjes.

Schildvoet: leeg.

25. Johan van Wittenhorst, heer van Horst, 1609-1633.

ARA-Brussel, Archief van de Rekenkamer te Brussel, I-263, inv.nr. 51005, f. CLXXXIIIv.-CLXXXIVv. (1609 november 29).

Johan van Wittenhorst, heer van Horst in de begrafenisstoet van aartsbischop Albrecht in 1622 te Brussel in: Jacobus Francquart, Pompa Funebris optimi potentissimique principis Alberti Pii, Brussel 1623, Prostant apud Joannem Momartium, plaat 34..

*J. v. Wittenhorst
Heer van Horst*

1622 november 18

Handtekening van Johan van Wittenhorst, heer van Horst.

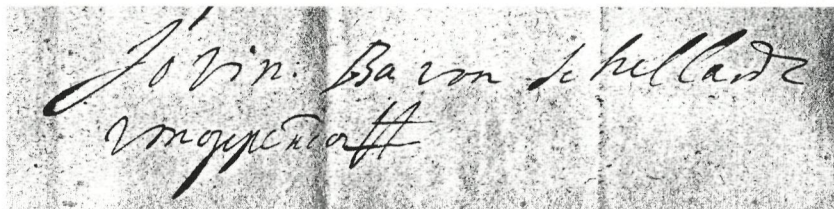
Bron: RAL, Archief Schepenbank Baarlo, inv.nr. 3123.

26. Marcelis van Gelder, heer van Arcen, 1639-1656.

ARA-Brussel, Archief van de Rekenkamer te Brussel, I-002, inv.nr. 13449, f. I-IIv.
(1639 juli 12).

27. Johan Vincent Schellart van Obbendorp, heer van Geysteren, 1657-1675.

ARA-Brussel, Archief van de Rekenkamer te Brussel, I-002, inv.nr. 13452, f. IIIv.-IV (1657 augustus 11).

A black and white photograph of a handwritten signature in cursive script. The signature reads 'Johan Vincent Schellart van Obbendorp' and is written on a piece of paper with vertical fold lines.

1672 maart 19

Handtekening van: Johan Vincent Schellart van Obbendorp, heer van Geysteren.

Bron: Algemeen Rijksarchief Brussel, A128 Archief Rekenkamer te Brussel, Acquits, bijlagen van de ambtmansrekeningen van Kessel, nr. 3035-6.

1699 februari 27

Johan Albert Schellart van Obbendorp, heer van Geysteren.

Bron: Algemeen Rijksarchief Brussel, I-263 Archief Rekenkamer te Brussel, inv.nr. 51.007 achterin.

Diameter 27 mm.

Schild met een naar rechts gekeerde leeuw.

AMBTMANNEN VAN HET AMBT KESSEL, NÁ 1675.

28. Johan Albert Schellart van Obbendorp, heer van Geysteren,
1699-1730.

ARA-Brussel, Archief van de Rekenkamer te Brussel, I-263, inv.nr.
51007, achterin ongefolioeerd (1699 februari 27).

29. Hendrik Ignatius Schenck van Nydeggen, heer van Ooijen,
1713-1737.

HSAD, Landesarchiv Geldern, Admin. Kolleg, Nr. 4, f. 67 (1713 mei
20). plaatsvervangend ambtman voor Johan Albert Schellart van
Obbendorp, heer van Geysteren, Spraland en Oostrum, Ambtman
van Kessel.

30. Maximiliaen Theodorus Arnold Schenck van Nydeggen, heer van Ooijen,
1737-1763, volgt zijn vader op.

31. De Brun zu Langenfeld, Wanckum, 1764.

Slechts 9 maanden in dienst.

Gemeentehuis Sevenum, Oud archief Sevenum, inv.nr. 264 Bijlagen van de
schatheffersrekeningen betaling over de bediening van het Ambt Kessel voor
den duur van negen maanden (1764 december 25).

32. Maijer (Meijer), 1763-1779.

RAL, 01.049 Archief Schepenbank Wanssum, inv.nr. 115, f. 7 nr. 14

Op quitantie van den heere Amptman Maijer voor sien jaerlicks gehalt betaelt
4 gulden 10 stuivers (1779).

33. Nobert Coninx, 1780-1797.

RAL, 01.049 Archief Schepenbank Wanssum, inv.nr. 116, f. 7 nr. 14:

"Op quitantie van den heere Amptman N. Conigh betaelt voor sien jaerlicks
gehalt 4 gulden 10 stuivers" (1780).

Bijlage 2

LANDSCHOLTISSEN VAN HET AMBT KESSEL, 1323-1675

1. Johannes van Brede, scholtis 1323-1325.
RAG, Hert. archief, Afdeling Buren, aanwinst 1884, inv.nr. 2.12.
2. Johan Willemszoon van Broekhuizen, tak Wickradt 1349-1353.
1. I.A.Nijhoff, Deel II, nr. 55 (1352 juli 9)
3. Johan ter Porten, richter, 1381.
RAL, Archief klooster Keizerbos te Neer, inv.nr. 234, f. 3-4.
4. Godert van Kessel, pastoor van Breydel onsen Richter inden lande van Kessel, 1387 maart 21.
GA-Roermond, Archief Huisarmen, inv.nr. 1624 A, regest 148.
5. Ziegheer van Kessel in ghene Loe, schout van Kessel en Helden, 1402.
RAL, Archief Kruisherenklooster te Venlo, inv.nr. 127, regest 67.
6. Diederick (Dirk) van der Heyden, 1407-1417
1. RAL, Archief klooster Keizerbos, Cartularium 1226-1762, f. 111-112v. (1407 februari 20).
2. RAL, Archief Kruisheren Venlo, inv.nr. 214 Cartularium, f. 113-113v. (1417 juli 12).
7. Johannes van Schelbergen, "Scelbergen", 1425-1431.
1. Birgelen, Kerkarchief "scholtis inder tijt des lants van Kessel", (1425 nov. 16).
2. RAL, Archief Kruisheren Venlo, inv.nr. 214, f. 114v.-115.
8. Hendrik van Merwijck, 1431-1452.
1. RAL, Archief Munsterabdij, inv.nr. 2, f. 61v.-62 (1431 april 5).
2. RAL, Archief klooster Bethlehem Oostrum, inv.nr. 11 (1452 december 12).
9. Arnold de Wilde van Merssen, in 1454 landscholtis en in 1456 ambtman.
1. RAL, Archief klooster Maria Weide te Venlo, inv.nr. 77 (1454 februari 24).
2. Idem, inv.nr. 214, f. 116v.-117 (1456 maart 17).
10. Goirt van Kessel, "den men heyt Roffart, scoltis slands van Kessel", 1458-1460.
1. RAL, Archief Kruisheren Venlo, inv.nr. 214, f. 134v.-135v. (1458 maart 17).
2. RAL, Archief van de Kartuziers te Roermond, inv.nr. 113 (1460 september 7).

11. Mathijs van Kessel, Janszoon scholtis in het Land van Kessel, 1464.
RAL, Archief Kruisherden te Venlo, inv.nr. 214, f. 90-90v. regist 274 (1464 juli 24).
12. Gaidert van Kessel, des scholtedens ende rijchter slands van Kessel, 1477.
GA-Roermond, Archief Huisarmen, inv.nr. 1624, f. LXXV-LXXVI Regist 771
(1477 september 22). Mogelijk dezelfde als nr. 10.
13. Johan van Lathem, 1473.
RAG, Hert. archief, Charterverzameling inv.nr. 2463 (1473 september 1).
I.A.Nijhoff, *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland*, Deel V, Arnhem (1859), 21.
14. Claes van Egeren, 1485.
K. Janssen de Limpens, *Gelderse Wijssenissen*, 369.
15. Johan Haghen, 1489
RAL, Archief van de Kartuiers van Roermond, inv.nr. 234, f. 9-10.
16. Goert van Kessel, 1499.
RAL, Archief Kruisherden Venlo, inv.nr. 214, f. 136v.-137 (1499 juli 25).
17. Frederik van Dalhem, 1500.
RAG, Hert. archief, XIV-Libri, Deel 6, f. 12v. (1500 december 8).
18. Gerit van Merwijck, statholder ind scholtis slands van Kessel, 1513-1516.
1. RAG, Hert. archief, Rekeningen Overkwartier ná 1473, inv.nr. 1727, f. 80v.
2. RAL, Archief klooster Mariaweide te Venlo, inv.nr. 131 (1516 augustus 29).
19. Jacob Golstein, 1519
RAG, 0124 Archief Hof van Gelder, Civiele procesdossier 1546, nr. 11, f. 59
(1519 april 10), f. 61-62 (1519 augustus 12).
20. Jaspas van Dailhem (Dalen), 1523 - 1550.
Volgt in 1523 zijn vader op. Hij is vóór 10 oktober 1550 overleden.
1. RAG, Hert. archief XIV-Libri, Deel 6, f. 12v. (1523 februari).
2. RAL, Archief kartuiers van Roermond, inv.nr. 234, f. 13-14 (1537 mei 14).
3. RAG, 0124, Archief Hof van Gelder inv.nr. 1047 nr. 1295 (1550 oktober 10).
21. Meerten Scunck (Schenck ?), schout van het Land van Kessel, 1530-1531.
1. GA-Roermond, Oud archief Roermond, inv.nr. 1593 (1530 sept 14).
2. RAG, 0124 Archief Hof van Gelder te Arnhem, Civiele procesdossier, 1546 nr. 11, f. 57 (1531 april 30).

22. Johan van der Voirt (Voort/Voert), 1550-1575.
 1. RAG, 0012 Archief Gelderse Rekenkamer te Arnhem, inv.nr. 5807
 2. RAL, Archief kasteel de Borch (d'Erp) te Baarlo, aanwinst 1927, inv.nr. 119 regist 33 (1575 december 12).

23. Sollicitatie van Nicolaes van Egeren, 1559.
 - RAG, 0124, Archief Hof van Gelder, inv.nr. 2466.

24. Derick Anthoni, 1579-1584.
 1. RAG, 0124 Archief Hof van Gelder, inv.nr. 1057 nr. 5112 (1579 april 13).
Reeds vóór 3 april 1579 scholtis "der landen van Kessel".
 2. RAG, 0124 Archief Hof van Gelder, inv.nr. 1058 (1584 februari 12).

25. Dederick Schenck van Nydeggen, 1582-1602.
 - RAL, 01.002/1 Archief Rekenkamer van Roermond, inv.nr. 569, f. XXI (1582 -1602).

26. Hendrik, zoon van Dederick Schenck van Nydeggen, 1591-1634.
 1. RAL, Archief Rekenkamer te Roermond, inv.nr. 575, f. LXIII-LXIIIv. (1591-1602).
 2. RAL, Archief Schepenbank Kessel, inv.nr. 14 Gerichtsprotocol, gedinge op 26 juni 1634.

27. Peter de Bruin, scholtis 1637-1639.
 1. GA-Venray, Archief Schepenbank Swolgen, inv.nr. 18 no. 36 (1637 november 12).
 2. Idem, inv.nr. 11 Gedingen 1625-1674, ongenummerd (1639 juli 24).

28. Andries Schenck van Nydeggen, (1631)-1641-1669.
 - Op 5 maart 1631 benoemd tot substituut-landscholtis door de Staten Generaal.
 - Lit: M.J. Janssen, *Bijdragen tot de geschiedenis van het ambt Kessel*, in: *De Maasgouw*, 32 (1910), 60-61. Heeft zich bekend gemaakt in die functie aan de schepenbank van Swolgen-Broekhuizenenvorst op 13 maart 1631.
 - RAL, 01.025 Archief Ambt Kessel, inv.nr. 1, f. 75.

29. Johan Adam Schenck van Nydeggen, 1669-1675.
 - RAL, 01.004 Archief Hof van Gelder te Roermond, inv.nr. 1, f. 29-29v. (1669 september 4).
 - Tot de verkoop van de landsheerlijkheden in het Ambt Kessel.
 - Daarna krijgen alle dorpen afzonderlijk een scholtis.

Afkortingen:

ARA	Algemeen Rijksarchief in Brussel
RAG	Rijksarchief in Gelderland
RAL	Rijksarchief in Limburg
GA	Gemeentearchief
HSAD	Hauptstaatsarchiv zu Düsseldorf
PSHAL	Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg
VROA	Verslagen 's Rijks Oude Archieven

Noten

- 1 J. Kuys, *De ambtman in het kwartier van Nijmegen (ca. 1250-1543)*, Nijmegen 1987.
- 2 Idem, 22. Waarbij de rekening van het graafschap over de jaren 1294-1295 een eerste momentopname laat zien van de ambtsorganisatie binnen het graafschap Gelre, dat reeds ingedeeld was in zogeheten officia ofwel ambten. Zie hiervoor L.S. Meihuizen, *De rekening betreffende het graafschap Gelre 1294/1295*, Arnhem (1953).
- 3 E. Slangen, *Bijdragen tot de geschiedenis van het Land van Kessel*, in: PSHAL 16 (1879), 78-145.
- 4 Ed. Rosenkrantz, *Bijdrage tot de geschiedenis der graven van Kessel*, in: De Maasgouw 1896-1901 in afleveringen.
- 5 J. Linssen, *Ambtmannen van Kessel*, in: De Maasgouw 81 (1962), 17-26.
- 6 M. Flokstra en Th. J. van Rensch, *Geschiedenis van de heerlijkheid Horst tot het begin van de zestiende eeuw*, in: Horster Historiën, Deel 2, Horst (1988), 31-94.
- 7 1. I.A. Nijhoff, *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland*, Arnhem 1830-1875, zes delen.
2. Th.J. Lacomblet, *Urkunden für die Geschichte des Niederrheins*, Neudruk Aalen 1966, vier delen.
3. L.A.J.W. Baron Sloet, *Oorkondenboek der graafschappen Gelre en Zutphen tot op den slag van Woeringen, 5 juni 1288*, Den Haag 1872-1876.
4. J.J.S. Baron Sloet, *Register op de leenaktenboeken van het vorstendom Gelre en graafschap Zutphen, Deel Overkwartier*, Arnhem 1904.
5. P.N. van Doorninck en J.S. van Veen, *Acten betreffende gelre en Zutphen 1107-1415*, Haarlem 1908.
6. G.H.A. Venner, *Inventaris van het archief van de Staten van het Overkwartier van Gelder 1404-1794*, Maastricht 1980. Idem, *Inventaris van het archief van het Hoofdgerecht Roermond 1459-1796*, Maastricht 1987.
7. E. Aerts, *Geschiedenis en archief van de Rekenkamers*, Brussel 1996.
- 8 ARA, Brussel, Manuscripts divers nr. 3, f. 176; Österreichisches Staatsarchiv, Wien, Abt. Haus-Hof und Staatsarchiv, Niederlandische Urkunden, Urk. vom 27 september 1279.
- 9 L.S. Meihuizen, *De rekening betreffende het graafschap Gelre 1294/1295*, Arnhem (1953).
- 10 Idem, in tekst van de rekening, 24-26.
- 11 R. Kottje, *Das Stift Sint Quirin zu Neuss*, Düsseldorf (1952), 27 (noot 127). *Die Regesten der Erzbischöfe von Köln im Mittelalter*, Band 3, Bonn (1913), nr. 2452-2453 (1271 augustus 23). Volledige tekst afgedrukt bij W.A. van Spaen, *Oordeelkundige inleiding tot de historie van Gelderland*, Utrecht (1802), Deel 2, 71-72.
- 12 RAL, Archief van de Munsterabdij te Roermond, afschrift in inv.nr. 2, f. 64v.-65 (1263 november 16). - H. Clevis en J.A. Coldewey, *De graven van Kessel*, in: Castellogica, Verkenningen en Mededelingen van de Nederlandse kastelen stichting, Doorn, Band I, 71-86 en 91-100.
- 14 zie noot 8.
- 15 P.N. van Doorninck en J.S. van Veen, *Acten betreffende Gelre en Zutphen 1107-1415*, Haarlem (1898), 298-299 (1257 augustus 1).
- 16 Idem, 113-114 (1304 juli 8).
- 17 Idem, 319-320 (1311 mei 20).

- 18 M. Flokstra, *Middeleeuwse heren van Broekhuizen*, in: PSHAL 133 (1997), 155-162.
- 19 RAL, 16.1111, Huisarchief Kessel, inv.nr. 256 (1279 oktober 27).
- 20 RAG, Hertogelijk archief, inv.nr. 25 Waardenburgse kroniek, f. 35 v.
- 21 L.A.J.W. baron Sloet, *Oorkondenboek der graafschappen Gelre en Zutphen*, Den Haag (1872-1876), oorkonde nrs. 1053-1056. RAG, Hertogelijk archief, Charters uit München teruggekeerd, inv. nrs. 24-28.
- 22 Rijksarchief te Namen, Charters Namur, nr. 191; Lille, Archives Départementales du Nord, B405 nr. 2732. In 1997 ondergebracht in een nieuw bestand: Musée nr. 91 (1286 mei). L.A.J.W. baron Sloet, *Oorkondenboek der graafschappen Gelre en Zutphen* tot 1288, Den Haag (1872-1876), nr. 1101; J. Kleintjes in: *Limburgs Jaarboek* 27 (1921), 21-23; L.Ph.C. van den Bergh, *Gedenkstukken tot opheldering der Nederlandsche geschiedenis*. Opgezameld uit de archieven te Rijssel en op gezag van het gouvernement uitgegeven, Utrecht(1849), Deel 1, Nr. XII, 20-25.
- 23 Rijksarchief te Gent, Charters der graven van Vlaanderen, Fonds De Saint Genois, nr. 412, Sloet, *Oorkondenboek* nr. 1109 (1286 juli 4).
- 24 RAG, Hertogelijk archief, Charterverzameling, inv.nr. 54 (1286 oktober 31); I.A. Nijhoff, *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland*, Arnhem (1830), Deel I, oorkonde nr. 3.
- 25 Rijksarchief te Gent (België) Archief fonds J. De Saint Genois, inv.nr. 550; L.Ph.C. van den Bergh, *Gedenkstukken tot opheldering der Nederlandsche geschiedenis opgezameld uit de archieven te Rijssel (Lille)*, Leiden (1842), 51 (1290 april) waarbij graaf Reinoud van Gelder belooft zich aan het oordeel van Gwijde graaf van Vlaanderen te zullen onderwerpen wanneer er geschillen zouden ontstaan omtrent de graafschappen van Gelder, Zutphen en Kessel. Vergelijk Archives du Nord te Lille, Oorkonden bestand B1421, Musée nr. 177 (1290 februari).
- 26 G. Venner, *Die Roermonder Haupturteile für das Erkelenzer Stadtgericht*, Studien zur Geschichte der Stadt Erkelenz vom Mittelalter bis zur frühen Neuzeit, Keulen (1976), 171.
- 27 P.J. Meij, *Gelderse charters uit München teruggekeerd*, Den Haag (1953), regest 57 (1314 november 14).
- 28 Idem, regest 60 (1317 augustus 1).
- 29 RAG, Hertogelijk archief, aanwinsten 1941, inv.nr. A I a, 1, f. 27-27 v. Volledige tekst afgedrukt door: P.N. van Doorninck en J.S. van Veen, *Acten betreffende Gelre en Zutphen, 1107-1415*, Haarlem (1908), 113-114 (1304 juli 8).
- 30 RAG, Hertogelijk archief, Afdeling Buren, aanwinst 1884, voorlopig inv.nr. 2.12 (1323-1325).
- 31 Idem, Hertogelijk archief, Rekeningen Overkwartier vóór 1473, inv.nr. 1374 Rekening van Jacobus Voecht, sluitert te Gelre over het boekjaar 1344-1345.
- 32 Idem, 0238, Hertogelijk archief, Aanwinsten VROA 1953 II,2 afkomstig van ARA, Brussel, Archives Chambres des Comptes nr. 2661 en 46.920 Rekening van Matthias de Kessele over het boekjaar 1346/1347.
- 33 RAG, 0238, Hertogelijk archief, Aanwinsten VROA 1953 II,3 afkomstig van ARA, Brussel, Archives Chambres des Comptes nr. 6675 Rekening van Arnoldus Feronis, sluitert te Gelre over het boekjaar 1348-1349.

- 34 M. Flokstra, *Reinoud van Gulik en het Ambt Kessel (1394-1402)*, in: *De Maasgouw* 118 (1999), 215-226.
- 35 Th.J. Lacomblet, *Urkundenbuch für die Geschichte des Niederrheins*, Düsseldorf (1853), Herdruk Aalen (1966), Band 3, Oorkonde nr. 755 (1374 april 28).
- 36 RAL, 01.025, Archief Domeinadministratie Ambt Kessel en Broekhuizen, charters Ambt Kessel IAI, oorspronkelijk (1374 december 21); GA Venlo, Oud archief Venlo, regest 18, Afschrift in: *Privilegienboek III*, nr. 141. Volledige tekst afgedrukt door K.J.Th. Janssen de Limpens in: *Rechtsbronnen van het Gelderse Overkwartier van Roermond*, Utrecht (1965), 139.
- 37 Th.J. Lacomblet, *Urkundenbuch für die Geschichte des Niederrheins*, Düsseldorf (1853), Herdruk Aalen (1966), Band 3, Oorkonde nr. 834; RAG, Hertogelijk archief, Archief hertogin Mechteld, inv.nr. 70 (1379 maart 24).
- 38 RAL, 01.025, Archief Domeinadministratie Ambt Kessel en Broekhuizen, charters Ambt Kessel IAI, oorspronkelijk (1380) zegels beschadigd. Volledige tekst afgedrukt door K.J.Th. Janssen de Limpens in: *Rechtsbronnen van het Gelderse Overkwartier van Roermond*, Utrecht (1965), 139-140. Köln, Historisches Archiv Stadt Köln, Haupturkundenarchiv (HUA) 1/3332 (1380 juli 27).
- 39 P.N. van Doorninck en P.C. Molhuysen, *Briefwisseling der hertogen van Gelre en Gulik 1389-1393*, Haarlem (1903), vergelijk nr. 78-80; 88-89; 104-105 en 115.
- 40 RAG, Hertogelijk archief, Charterverzameling, inv.nr. 596; I.A. Nijhoff, *Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland*, Arnhem (1839), Deel 3, Oorkonde nr. 190 (1394 juni 1).
- 41 K.J.Th. Janssen de Limpens, *Rechtsbronnen van het Gelders Overkwartier van Roermond*, Utrecht (1965), 140-141 nr. 3, Privilegiën van Reinoud van Gelre en Gulik voor het land van Kessel (1400 september 18).
- 42 R. Knipping, *Mitteilungen der K. Preussischen Archivverwaltung*, Heft 8, Leipzig (1904), 67 regest 73 en 75. A. Hulshof, *Oorkonden aangaande de betrekkingen der Geldersche vorsten tot Frankrijk*, in: *Werken Gelre IX*, Arnhem (1912), 74-75, Oorkonde XXXI (1401 juni 2). Parijs, Archives Nationales, Doos J nr. 28.
- 43 Idem, 69-75, Oorkonde XXX en XXXI (1401 juni 2), Doos J nr. 24 en 28.
- 44 Idem, 76-77, Oorkonde XXXII ongedateerd volgens A. Hulshof gemaakt te Parijs op 2 juni 1401, Doos J nr. 25.
- 45 Idem, 78-81, Oorkonde XXXIII ongedateerd (1401 juni 2).
- 46 RAL, Archief van de heerlijkheden Meerlo en Tienray, inv.nr. 60; Oorkonde is afgedrukt bij: M. Flokstra, *Het verdwenen kasteel Blitterswijk*, in: *Castellogica*, Verkenningen en mededelingen van Nederlandse kastelen stichting, Doorn (1997), 222 (1418 februari 4).
- 47 HSAD, Archiv Jülich, Urk 528 (1401 augustus 25).
- 48 J.H. Böhmer, *Regesta Imperii*, XI, Sigmund 1410-1437, nr. 6293 (1425 mei 24).
- 49 I.A. Nijhoff, *Gedenkwaardigheden*, Arnhem (1847), Deel 4, inleiding VIII-IX.
- 50 L. van Hout, *Herzog Arnold und seine Räte (1423-1465)*, in: *Gelre-Geldern-Gelderland, Geschichte und Kultur des Herzogtums Geldern*, Geldern (2001), 169-176.
- 51 ARA, Brussel, Archief Weense charters 512, Doos IX, nr. 264 (1427 november 19), vergelijk het stuk uit Doos X, nr. 361.
- 52 Idem, *Cartulaires des duchés de Brabant*, nr. XV f. 95 (1289 dec. 24).

- 53 RAG, Hertogelijk archief, XIV-Libri, Deel III, f. XLVIII v. (1493 augustus 23).
- 54 I.A. Nijhoff, *Gedenkwaardigheden*, Arnhem (1859), Deel VI-I, nr. 386 volledige tekst (1503 februari 5). RAL, Archief Staten van het Overkwartier, inv.nr. 481, oorspronkelijk, afschrift in inv.nr. 501, f. 49-52 (regist 60).
- 55 I.A. Nijhoff, *Gedenkwaardigheden*, Arnhem (1862), Deel VI-II, inleiding, CLXIV-CLXXV, vredeshandeling te Gorkum (1528). ARA, Brussel, Archives des Chambres des Comptes, Brussel (1837), Band 1, nr. 107.
- 56 RAL, Archief Staten Overkwartier, Regest 77 (1528 november 26).
- 57 I.A. Nijhoff, *Gedenkwaardigheden*, Arnhem (1875), Deel VI-III, nr. 1905 (1537).
- 58 GA Nijmegen, Oud archief Nijmegen, inv.nr. 3687, regist 508 (1538 januari 27).
- 59 Idem, inv.nr. 555 (1538 februari 4).
- 60 Verdrag tussen keizer Karel V en Willem, hertog van Gulik, Gelre en Kleef daterend van 7 september 1543 in W. Teschenmacher, *Annales Cliviae etc. codex diplomatus*, p. 165. Voor het tractaat zie: Verdrag en tractaat van Venlo 1543 in de werken van Gelre nr. 43, Hilversum (1993), 271-275 volledige tekst van het tractaat van 12 september 1543 naar het origineel van Brussel in het Archief Weense charters, doos XII nr. 426.
- 61 I.A. Nijhoff, *Gedenkwaardigheden*, Arnhem (1833), Deel 2, nr. 89 (1359 jan. 25).
- 62 Archivberatungsstelle Rheinland zu Brauweiler, Archiv Schloss Harff, Urk. 302, L. Korth, *Das Gräflich von Mirbach'sche Archiv zu Harff*, in: Annalen des Historischen Vereins für den Niederrhein 57 (1894) 1-5. Afschriften in: Archiv Schloss Haag, Urk. 2663 en RAG, Hertogelijk archief inv.nr. 196, f. LVII-LIX v.(1431 april 18).
- 63 ARA, Brussel, I.002, Archief van de Rekenkamer van Brussel, inv.nr. 13452, f. I-IV (1656 februari 26).
- 64 RAG, Hertogelijk archief, Varia Doos III, 7 (1406 juli 12).
- 65 HSAD, Archiv Kloster Mariensande te Straelen, Urk. 3 (1435 mei 16) oorspronkelijk. Afschrift in RAG, Archief Rekenkamer te Arnhem, inv.nr. 403, f. X v.-XII v.
- 66 RAG, Archief Rekenkamer te Arnhem, inv.nr. 3579, f. VI (1543-1544).
- 67 Idem, inv.nr. 3579, f. 6 (1535 juli 10).
- 68 M. Flokstra en Th.J. van Rensch, *Geschiedenis van de heerlijkheid Horst tot het begin van de zestiende eeuw in: Horster historiën*, Horst (1988), 31-94.
- 69 RAG, Hertogelijk archief, Rekeningen Overkwartier vóór 1473, inv.nr. 1576, f. 11 (1409-1410).
- 70 Archivberatungsstelle Rheinland zu Brauweiler, Archiv Schloss Harff, Urk. 302, L. Korth, *Das Gräflich von Mirbach'sche Archiv zu Harff*, in: Annalen des Historischen Vereins für den Niederrhein 57 (1894), 1-5. Afschriften in: Archiv Schloss Haag, Urk. 2663 en RAG, Hertogelijk archief inv.nr. 196, f. LVII-LIX v. (1431 april 18).
- 71 RAG, Archief Rekenkamer te Arnhem, inv.nr. 3579.
- 72 RAL, 01.002/1, Archief van de Gelderse Rekenkamer te Roermond, inv.nr. 569, 2e rekening van Johan Heyde van Asch over het boekjaar 1581-1582.
- 73 RAL, 01.025, Archief Domeinadministratie Ambt Kessel en Broekhuizen, inv.nr. 4, f.111-112 v.
- 74 Idem, inv.nr. 4, f.111-112 v. Rekening van de domainen vant Ampt van Kessell voor de erfgenaeme van wijlen Johan Baptista du Rieux in sijn leven ontfangen der selve domainen beginnende 1 januari 1703 tot en met 31 december 1704.

- 75 Idem, 01.002/1, Archief van de Gelderse Rekenkamer te Roermond, inv.nr. 574, f. XLIII r. - XLIII v.
- 76 Idem, 01.025, Archief Domeinadministratie Ambt Kessel en Broekhuizen, inv.nr. 4, f.111-112 v.
- 77 Gemeentehuis Sevenum, Oud archief, inv.nr. 135 nr. 151, Bijlage van de schattheffersrekeningen over het boekjaar 1733.
- 78 Gemeentehuis Helden, Oud archief, inv. nr. 231. Bijlage van de dorpsrekeningen (1732 mei 2).
- 79 RAL, 01.043, Archief Schepenbank Ooijen, inv.nr. 43 (1775 mei 11).
- 80 RAG, Hertogelijk archief, Afd. Buren, aanwinst 1884, inv.nr. 2.12.
- 81 RAL, Archief klooster Keizerbosch te Neer, Cartularium 1226-1762, f.111-112 v. (1407 februari 20).
- 82 Idem, Archief van het Kruisherenklooster te Venlo, inv.nr. 214, f. 113-113 v. (1417 jul 12).
- 83 Birgelen, parochiearchief, Urkunde ohne nr. (1425 nov. 10) "Johannes van Scelbergen scholtis inder tijt des lants van Kessel".
- 84 RAL, Archief van het Kruisherenklooster te Venlo, inv.nr. 214, f. 114 v.-115 (1431 augustus 9).
- 85 Idem, Archief Munsterabdij te Roermond, inv.nr. 2, f. 61 v. - 62 (1431 april 5). Waarbij Hendrik van Merwijck als getuige optreedt zonder tituluur.
- 86 Familiearchief Weichs de Wenne te Geysteren, J.B. Iven, Inventaris van het Huisarchief Geysteren en Schinnen, Köln 1810, f. 80 (1444 juni 14).
- 87 RAL, Archief klooster Bethlehem te Oostrum, inv.nr. 11 (1452 december 12), waarbij op verzoek van de schepenen van Oostrum Hendrik van Merwijck 'als onsen richter ind Borchsaet tot Geijsteren' een akte bezegelt. Volledigheidshalve zij nog opgemerkt, dat Hendrik geen eigenaar was van het kasteel Geysteren. Zie voor verdere gegevens betreffend dit kasteel: M. Flokstra, *Geysteren in de Middeleeuwen*, in: *Castellogica*, Verkenningen. Mededelingen van de Nederlandse kastelen stichting, Doorn (1988), Band II, 19-48.
- 88 RAL, Archief klooster Keyserbosch te Neer, Cartularium 1226-1762, f. 140-141 v. (1353 november 1).
- 89 Idem, 01.002/1, Archief van de Gelderse Rekenkamer te Roermond, inv.nr. 569, f.19-19 v.
- 90 RAG, 0012, Archief van de Gelderse Rekenkamer te Arnhem, inv.nr. 5807, f. 3-3 v.
- 91 RAG, Hert. archief, Rekeningen Overkwartier vóór 1473, inv.nr. 1581, f. (11) 6 v. (1432 april 8). Waarbij Hendrik van Merwijck zonder verdere tituluur wordt vermeld.
- 92 ARA, Brussel, A128, Archives des Chambres des Comptes, Acquits of Kwitanties, Bijlagen van de Rekening van de ambtman van Kessel, inv.nr. 3035-6.
- 93 RAG, 0012, Archief van de Gelderse Rekenkamer te Arnhem, inv.nr. 3602 (1517 oktober 5).
- 94 Idem, inv.nr. 3602 (1532 mei 20). Zijn vader Bernardus van Statloen secretaris van de heer van Arcen werd op 7 oktober 1517 aangesteld tot gerichtsbode van Bree, zie hiervoor Hertogelijk archief, XIV-Libri, Deel IX, f.82.
- 95 RAL, 01.002/1, Archief van de Gelderse Rekenkamer te Roermond inv.nr. 569, f. XXI v.
- 96 Idem, Archief Schepenbank Kessel, inv.nr. 14 (1646 juli 26).
- 97 Idem, 01.025, Archief Domeinadministratie Ambt Kessel en Broekhuizen, inv.nr. 4, bijlage 20.

- 98 Idem, Archief van de heerlijkheden Blitterswijck en Wanssum, inv.nr. 167.
- 99 W. Jappe Alberts, *Van heerlijkheid tot landsheerlijkheid*, Assen (1978), 79-84.
- 100 I.A. Nijhoff, *Gedenkwaardigheden*, Arnhem (1833), Deel 2, nr. 55. RAG, Hert. archief, charterverzameling, inv.nr. 648 (1352 juli 9).
- 101 RAL, Archief klooster Keizerbosch te Neer, Cartularium 1226-1762, f.140-141 v. (1353 november 1).
- 102 I.A. Nijhoff, *Gedenkwaardigheden*, Arnhem (1833), Deel 2, nr. 99. RAG, Hert. archief, charterverzameling, inv.nr. 367 (1360 september 1).
- 103 RAL, Archief klooster Keizerbosch te Neer, Cartularium 1226-1762, f.104-105 (1363 februari 5).
- 104 Birgelen, Kerkarchief, Oorkonde zonder inventaris nummer (1399 juli 1).
- 105 Idem, 01.025, Archief Domeinadministratie Ambt Kessel en Broekhuizen, charters Ambt Kessel IAIIL, nr. 38 oorspronkelijk (1400 september 18); GA Venlo, Oud archief Venlo, afschrift in inv. nr. 141, regest 33; GA Roermond, Oud archief Roermond, regest 178. Tekst volledige afgedrukt door K.J.Th. Janssen de Limpens, *Rechtsbronnen van Gelders Overkwartier van Roermond*, Utrecht (1965), 140-141 nr. 3.
- 106 HSAD, Landesarchiv Jülich-Berg I, Akten 2B 1, f.18 v. (1405 augustus 12).
- 107 Idem, Urk. 553 (1404 nov. 2).
- 108 RAG, Hertogelijk archief, Rekeningen Overkwartier vóór 1473 voorlopige inv.nrs. 1576-1579. Rekeningen van Johan van Broekhuizen als ambtman van het Land van Kessel en Ter Horst 1409-1414.
- 109 M. Flokstra, *Een bijdrage over de heren van Blitterswijck in de veertiende en vijftiende eeuw*, in: *Castellogica*, Verkenningen, mededelingen van de Nederlandse Kastelenstichting, Doorn (1983-1987), Band I, 208-209.
- 110 RAL, Archief Scheres-d'Olné, inv.nr. 169 (1419 juni 18).
- 111 Idem, Archief klooster Keizerbosch te Neer, charters (1420 februari 6).
- 112 RAG, Hertogelijk archief, Inventaris regestbeschrijving, zie *Gids Hertogelijk archief I.15: Oude beschrijving van archivalia uit het Gelderse hertogelijke archiefdepot in kasteel Buren, meestal verloren gegaan naar de inventarissen in het Koninklijk Huisarchief*, samengesteld door R. Wartena, regest nummer 478, "Commissie Willem van Broichuysen erfhofmeester van Gelre, gepassert bij hertoge Arnoldt van Gelre om te zijn drossaert 's Lands van Kessel ende van den Vurst (= Horst) om 4127 guldens die hij hem schuldig was" (1424 september 17).
- 113 RAG, Hertogelijk archief, Rekeningen Overkwartier vóór 1473, inv.nr. 1580 (1431-1432), f.11. "Item is to weten dat Zweder mijn brueder yn sijnre lester rekenyngen mijne gnedige here schuldich bleeff nae vytwisinge der bucke, die ic an mij genomen hebbe ende geboeren mij to berichten XXX gulden".
- 114 RAG, Gelderse leenkamer, inv.nr. 2 (B), f.168 (1429 maart 8).
- 115 GA Arnhem, Oud archief Arnhem, inv.nr. 5455, f. 6-7. Uitspraak van ridderschap en steden van Gelre in een geschil tussen hertog Arnold en Johan van Broekhuizen, heer van Loe en Geysteren 1437-1439.
- 116 Archivberatungsstelle Rheinland zu Brauweiler, Archiv Schloss Harff, Urk. 302, L. Korth, *Das Gräflich von Mirbach'sche Archiv zu Harff*, in: *Annalen des Historischen Vereins für den Niederrhein* 57 (1894) 1-5. Afschriften in: Archiv Schloss Haag, Urk. 2663 en RAG, Hertogelijk archief inv.nr. 196, f. LVII-LIX v.(1431 april 18).

- 117 RAL, Archief Munsterabdij te Roermond, inv.nr. 2, f. 61 v. - 62 (1431 april 5).
- 118 Archiv Schloss Harff, Urk. 392; RAG, Hertogelijk archief, inv. nr. 196, f. LX-LXv. (1446 juni 2).
- 119 RAG, Hertogelijk archief, Rekeningen Overkwartier vóór 1473, inv.nr. 1580-1587 (1431-1442).
- 120 Archiv Schloss Harff, Urk. 411; RAG, Hertogelijk archief, inv.nr. 196 folio LXv-LXI (1449 oktober 31).
- 121 Th.J. Lacomblet, *Urkundenbuch für die Geschichte des Niederrheins*, Düsseldorf (1853), Herdruk Aalen (1966), Band IV, 172 in de voetnoot. HSAD, Archiv Kleve-Mark, Urk. 1463 (1431 juli 17).
- 122 RAL,01.002/1 Archief van de Rekenkamer te Roermond, aanwinst 1895, inv.nr. 645-646 Rekening ambtman Walraven van Wittenhorst van het drostambt Montfort lopend over de jaren 1583-1590.
- 123 HSAD, Archiv Kleve-Mark, Lehen Generalia 3, f. 67 v. (1450 maart 29). "her Johan van Broichuysen, Ritter here to Loe ind to Geisteren ons to kennen gegeven hevet, dat hij to sijne heb kortz to Rome wert to rijden". Voor Johans testament zie RAG, Familiearchief Van Broekhuizen, inv.nr. 140 (1450 mei 15). Een uitvoerig regest van dit testament zie M. Flokstra, *Geysteren in de middeleeuwen*, in: *Castellogica*, (1988), Band II, 46.
- 124 RAG, Hertogelijk archief inv.nr. 25, f. 45 v.; P.N.van Doorninck, *Gelderse kronieken*, Arnhem (1904), 47-56 als kroniek IV, Mr.J. Gerdes, *De heerlijkheid Waardenburg*, in: *Gelderse Volks-Almanak* (1874), 7-40.
- 125 Archiv Schloss Harff, Urk. 420 origineel, zegels verloren (1451 december 11). Afschriften in: Archiv Schloss Haag, Urk. 1038; GA Venray, Oud archief Venray, inv.nr. 132. Tekst is afgedrukt door M. Flokstra, *Geysteren in de middeleeuwen*, in: *Castellogica*, Band II, 43-44, bijlage VII.
- 126 RAL, Archief klooster Maria Weide te Venlo, inv.nr. 77, regest 209 (1454 februari 24); GA Roermond, Cartularium Huisarmen inv.nr. 1624, f. LXXIX (september 17); RAL, Archief van het Kruisherenklooster te Venlo, inv.nr.126, regest 250, afschrift in inv.nr. 214, f.116 v.-117 (1456 maart 17) Arnoldt die Wijlde van Mersen, richter ende scholttet des lants van Kessel".
- 127 RAG, Hertogelijk archief, Rekeningen Overkwartier vóór1473, inv.nr. 1591, f. 10 v. Rekening van ambtman Arnt die Wilde van Mersen over de periode 15 juni 1456 tot en met 2 februari 1457.
- 128 Idem, inv.nr. 1592, f. 6 (1457).
- 129 RAL, Archief Rekenkamer van Roermond, charters nr. 1 aanwinst 1925 (VROA 1925 II); Afschrift in: RAG, Hertogelijk archief inv.nr. 196, f. LXIII v.-LXVI (1457 maart 25).
- 130 RAG, Hertogelijk archief, Rekeningen Overkwartier vóór 1473, inv.nr. 1593-1598, rekeningen van de ambtman Dirk van der Horst, 1457 tot en met 1461.
- 131 RAG, Hertogelijk archief, inv.nr. 1.6 (1467 maart 25).
- 132 Idem, inv.nr. 196, f. LXVIII v.
- 133 GA Doesburg, Oud archief Doesburg, inv.nr. 52 brievenlijst 13 (1472 februari 20).
- 134 Archiv Schloss Haag, Urk. 2665; Afschriften in RAG, Hertogelijk archief inv.nr. 196, f. 69-69 v.; RAL, Archief familie Van Wittenhorst, inv.nr. 120, f. 217-218 (1472 oktober 10).

- 135 I.A. Nijhoff, *Gedenkwaardigheden*, Arnhem (1847), Deel 4, Oorkonde nr. 544 (1473 februari 20).
- 136 M. Flokstra en Th.J. van Rensch, *Geschiedenis van de heerlijkheid Horst tot het begin van de zestiende eeuw*, in: Horster Historiën, Heerlen (1988), 73.
- 137 RAG, Hertogelijk archief, inv.nr. 196, f. 70-71.
- 138 Archiv Schloss Haag, Urk. 2666, RAL, Archief Rekenkamer te Roermond, aanwinst 1925 (VROA 1925 II, 678), nr. 1 (1484 mei 15).
- 139 Archiv Schloss Haag, Urk. 2667 (1491 juni 23).
- 140 Archiv Schloss Harff, Urk 793 (1493 mei 1). In 1491 had Thijs van Kessel bepaalde rechten op dit ambt verkocht aan Otto Schenck van Nydeggen, Ridder heer tot Walbeck, zie RAG, Hertogelijk archief, inv.nr. 196, f. LXIV-LXII (1491 december 9).
- 141 RAG, Hertogelijk archief, XIV-Libri, Deel III, f. 107 en Deel VIII-I, f. 2 (1493 september 8).
- 142 Idem, XIV-Libri, Deel III, f.131 v. -134 (1495 april 16).
- 143 ARA, Brussel, Weense charters, Doos X nr. 376 (1509 april 10).
- 144 RAL, Archief van het Kruisherenklooster te Venlo, inv.nr. 214, f.151-152 (1503 mei 19).
- 145 GA Venlo, Archief parochie Maasbree, "Kerkenboek C", nr. 1-11 (1509).
- 146 RAG, Hertogelijk archief, Rekeningen Overkwartier ná 1473, inv.nr. 1727 (rekening lopend over de jaren 1513-1517).
- 147 I.A. Nijhoff, *Gedenkwaardigheden*, Arnhem (1859), Deel VI-I, nr. 720 (1513 juli 31).
- 148 RAG, Hertogelijk archief, Rekeningen Overkwartier ná 1473, inv.nr. 1727 achtste rekening van meester Hendrik van Salsborch (1513-1517).
- 149 I.A. Nijhoff, *Gedenkwaardigheden*, Arnhem (1862), Deel VI-II, nr. 920 (1518 juli 4).
- 150 Idem, nr. 928 (1518 augustus 26). W.J.J. Böhmer, *Elisabeth von Braunschweig-Lüneburg, die letzte Herzogin von Geldern (1494-1572)*, in Die Veröffentlichungen des Historischen Vereins für Geldern und Umgegend, Herdruk Geldern (1974), 733-833, Band 2.
- 151 RAG, Hertogelijk archief, Archief van de hertogen Karel en Willem II, inv.nr. 1085, f. 71 derde post, rekening over het boekjaar 1519/1520.
- 152 I.A. Nijhoff, *Gedenkwaardigheden*, Arnhem (1862), Deel VI-II, nr. 1216 (1523 juli 20/ december 31) een twaalfstal brieven, vergelijk nr. 1219 (1523 juli 31).
- 153 RAG, Archief Rekenkamer van Gelder te Arnhem, inv.nr. 3579, regest 554 (1523 juli 31); Hertogelijk archief XIV-Libri, Deel XIV, f. 59-61; RAL, 01.002/1 Archief van de Gelderse Rekenkamer te Roermond, inv.nr. 591, f.1-2 v.; Gedrukt door A. Steffens, *Geschiedenis der aloude Heerlijkheid en der heeren van Ter Horst in het Land van Kessel*, Roermond (1888), 226-228, bijlage 26.
- 154 I.A. Nijhoff, *Gedenkwaardigheden*, Arnhem (1862), Deel VI-II, nr. 1229 (1523 september 15).
- 155 Idem, nr. 1319 (1524 november 6).
- 156 HSAD, Archiv Kleve-Mark, Urk. 2820 (1543 juli 1).
- 157 Archiv Schloss Haag, Akten 1989, f. 99 v., deze akte grijpt terug op de tijd van Willem van Kleef als hertog van Gelder (1545 augustus 27).
- 158 RAG, 0012, Archief Rekenkamer van Gelder te Arnhem, inv. nr. 2071, f. XIIv.-XIII (1548).
- 159 GA Zutphen, Oud archief Zutphen, inv.nr. 2359, regest nr. 2170 (1548 juni 26).
- 160 RAG, Archief van de Gelderse Rekenkamer te Arnhem, inv.nr. 3602-3606, rekeningen lopend over de jaren 1543-1569.

- 161 RAG, Archief van het Hof van Gelder te Arnhem, inv.nr. 2464 (1551).
- 162 ARA, Brussel, I.002, Archief van de Rekenkamer, inv.nr. 13456, Rekening van de scholtisampt van Kessel Jan van der Voert, 12 juli 1554.
- 163 RAG, 0012, Archief van de Gelderse Rekenkamer te Arnhem, inv.nr. 5807, f. 3 - 3 v.
- 164 Idem, inv.nr. 3608-3616 Rekeningen lopend over de jaren 1569-1578.
- 165 Idem, Hertogelijk archief, Charterverzameling, inv.nr. 2249 (1570 maart 4). Akte waarbij Johan van Wittenhorst, heer van Horst de eed van ambtman van Kessel aflegt.
- 166 J. Schatorjé, *Wittenhorst versus Oranje*, in Horster Historiën, Horst (1988), 117-144.
- 167 F.A. Holleman, *Dirk van Assendelft schout van Breda en de zijnen*, Zutphen (1953).
- 168 RAL, 01.002/1, Archief van de Gelderse Rekenkamer te Roermond, inv.nr. 591, f. 2-2 v.
- 169 Idem, inv.nr. 569, f. 1-1 v., vermeld in zijn rekening over het boekjaar 1581-1582. Zijn eerste rekening lopend over 1578-1581 is kennelijk verloren gegaan.
- 170 Idem, inv.nr. 591, f. 3.
- 171 RAL, Archief van de Rekenkamer te Roermond, aanwinst 1895, Losse stukken 1-268, (1587 november 29).
- 172 Idem, Losse stukken 1-268, nr. 68 (1599 juli 25).
- 173 Idem, Rekeningen van het drostambt Kessel, inv.nr. 591-592 lopend over de periode 13 augustus 1585 tot en met 15 november 1604.
- 174 Idem, inv.nr. 593, f.I-VIII.
- 175 Idem, inv.nr. 593, lopend over de periode van 17 november 1604 tot en met 16 november 1608.
- 176 ARA, Brussel, I.263, Archief van de Rekenkamer, inv.nr. 51005, f. CLXXXIII v.-CLXXXIII v. (1609 november 29).
- 177 Verslagen Rijks- oude archieven, Den Haag (1901), 523.
- 178 RAL, 01.002/1, Archief van de Rekenkamer te Roermond, aanwinst 1895, inv.nr. 174, f. VI v.
- 179 Idem, inv.nr. 594-595 lopend over de jaren 1612-1619.
- 180 Idem, Rechterlijke stukken, nr. 24 (1622 juni 15).
- 181 RAL, 01.029, Archief schepenbank Baarlo, inv.nr. 3119 (1622 juni 18).
- 182 Het Gelderse Land- en Stadsrecht van het Overkwartier van Roermond 1620, Herdruk Arnhem (1996), 16.
- 183 ARA, Brussel, I.002, Archief van de Rekenkamer, inv.nr. 13449, f. I-II v. (1639 juli 12).
- 184 Idem, inv.nr. 13449-13450 (1639-1656).
- 185 RAL, Archief Staten van het Overkwartier, inv.nr. 306, f. 84 "Marsilius van Gelder, heere tot Arssen, drossart des ampts Kessel, obijt Anno 1656".
- 186 ARA, Brussel, I 002, Archief van de Rekenkamer, inv.nr. 13451 (1656-1657).
- 187 Idem, I 263, inv.nr. 51.008, akte nr. 50 (1657 januari 9).
- 188 RAL, Archief Staten van het Overkwartier, inv.nr. 537 (1657) 1 omslag.
- 189 ARA, Brussel, Archief van de Rekenkamer, I 263, inv.nr. 50.972, f. 209-209 v. (1657 augustus 8).
- 190 M.J. Janssen, *Historie der aloude heerlijkheid Spraeland-Oostrum (Venray), van de O.L. Vrouwe kapel met het mirakuleus beeld en het gilde aldaar*, in: PSHAL 13 (1896-1897), 44. In maart 1657 werd Johan Vincent Schellart van Obbendorp benoemd als drost van het Land van Kessel: J.B. Sivr , *Inventaris van het oud archief der gemeente Roermond, 4e stuk, 1e aflevering*, pagina 159-162.

- 191 ARA, Brussel, I.002, Archief van de Rekenkamer, inv.nr.13452, f. III v.-IV (1657 augustus 11).
- 192 Idem, inv.nr. 13452-13455 (1657-1674).
- 193 Idem, Archief Acquits (kwitanties) des Chambres des Comptes de Bruxelles, toegangs nr. A128-A131.
- 194 ARA, Brussel, A128, Acquits (kwitanties) des Chambres des Comptes de Bruxelles, inv.nr. 3035-6 Bijlage van de ambtmansrekening 1672, folio 1.
- 195 RAL, 01.004, Archief Hof van Gelder te Roermond, aanwinst 1953, inv.nr. 222. Leenregister 1674, folio 1-4 v.
- 196 HSAD, Landesarchiv Geldern, Justizhof I, Generalia 32 II, f. 295-299 (1750 juli 29).
- 197 HSAD, Landesarchiv Geldern, Justizhof I, Generalia nummer 21 IV, f. 24-24 v. (1786 februari 14).
- 198 Idem, nummer 21 IV, f. 25-25 v. (1786 maart 16).
- 199 L.A.H. Peters, *Pruisisch Gelder in de achttiende eeuw, Enige aspecten van bestuur en volkshuishouding*, in: PSHAL 105-106 (1969-1970), Maastricht (1971), 150.
- 200 HSAD, Landesarchiv Geldern, Urk. 115 (1744 juni 30). M. Flokstra, Register op de leenaktenboeken van het Pruisisch Overkwartier van Gelder 1713-1794, Maastricht (1991), 148 nr. 153/7 de heerlijkheid en huis Broekhuizen.
- 201 Idem, Justizhof IV nr. 5, f. 169-170 v. (1746 mei 21).
- 202 Voor Helden, zie M. Flokstra, *Register op de leenaktenboeken*, Maastricht (1991), 159.
- 203 ARA, Brussel, I 263, Archief van de Rekenkamer te Brussel, inv.nr. 51.007, achterin ongenummerd (1699 februari 27).
- 204 H. Ferber, *Geschichte der Familie Schenck van Nydeggen*, Köln-Neuss (1860), 76.
- 205 RAL, 01.035, Archief Schepenbank Grubbenvorst, inv.nr. 3432 Bijlage van de schattheffersrekening 1738 nr. 74. Het tractament voor M.T.A. Schenck van Nydeggen, 7 gulden, 12 stuivers en 5 deut.
- 206 Gemeentehuis Sevenum, Oud archief inv.nr. 264. Gemeentearchief Venray, Archief Schepenbank Swolgen, inv.nr. 182 (1764).
- 207 Idem, inv.nr. 280 voor het gehalt van ambtman Maijer de resterende maanden van het boekjaar 1764.
- 208 Gemeentehuis Sevenum, oud archief inv.nr. 180 nr. 227, Bijlage van de schattheffersrekening 1780. RAL, 01.035, Archief Schepenbank Grubbenvorst, inv.nr. 3453/1 rekening 1780. L.A.H. Peters, *Pruisisch Gelder in de achttiende eeuw. Enige aspecten van bestuur en volkshuishouding*, in: PSHAL 105-106 (1969-1970), 191.
- 209 ARA, Brussel, Archief van de Rekenkamer, I.002 inv.nr. 6720, f. II - V v. (1695 juni 21).
- 210 RAL, 01.025, Archief Domeinadministratie Ambt Kessel en Broekhuizen, inv.nr. 4 Rekening van de rentmeester voor de erfgenamen van Jean Baptist du Rieux, over het boekjaar 1703, f.1-3 v. (1703 juni 15).
- 211 ARA, Brussel, Archief van de Rekenkamer, I.002 inv.nr. 6734, f. 3 (1704 maart 8).
- 212 HSAD, Landesarchiv Geldern, Administrationskolleg, nr. 74 I, f. 31 v.
- 213 RAL, 01.029, Archief Schepenbank Baarlo, inv.nr. 3105, f. 259 (1713 juni 5).
- 214 De Commissarissen van den koning van Pruissen nemen na den Utrechter vrede bezit van het Land van Kessel, 1713 in: De Maasgouw 2 (1880), 322-323. RAL, 01.029, Archief Schepenbank Baarlo, inv.nr. 3105, f. 258-259 (1713 mei 19). GA Venlo, Archief kerspel Blerick blijkt dezelfde tekst te bestaan, maar dateert van 22 mei 1713.

- 215 Fr. Nettesheim, *Geschichte der Stadt und des Amtes Geldern*, Herdruk Kevelaer (1963), 248.
- 216 HSAD, Landesarchiv Geldern, Justizhof IV, nr. 504 (1730 juli 27).
- 217 L.A.H. Peters, *Pruisisch Gelder in de achttiende eeuw Enige aspecten van bestuur en volkshuishouding*, in: PSHAL 105-106 (1969-1970), 135 voetnoot 13.
- 218 HSAD, Landesarchiv Geldern, Administrationskolleg nr. 4, f. 67 (1713 mei 20).
- 219 GA Venlo, Kerkarchief St. Aldegudis te Maasbree, inv.nr. 78 (1574 januari 16).
- 220 Gemeentehuis Sevenum, oud archief, inv.nr. 40 boekjaar 1597. Idem, inv.nr. 42 boekjaar 1602.
- 221 Idem, inv.nr. 66 boekjaar 1652. De reden dat zo'n vergadering in Arcen plaats vond is, dat Marcelis van Gelder, heer van Arcen was en daar ook verbleef.
- 222 Idem, inv.nr. 220 Bijlage van Gijsbert Raedts uitgave gedaan namens de gemeente in 1707 die berekend zijn in het boekjaar 1708.
- 223 ARA, Brussel, I-112, Archief Raad van State, inv.nr. 833 (1657 januari 9).
- 224 Gemeentehuis Sevenum, inv.nr. 21 Convocaten van de landsvergaderingen te Sevenum, 1752, 1753, 1757 en 1759.
- 225 Gemeentehuis Sevenum, Oud archief, inv.nr. 88 boekjaar 1682 lantschepen vergaедert bij Alef Nabben. Idem, inv. nr. 104 op 12 juni 1701 in het huys van Alef Nabben op de landt-dagh.
- 226 G.H.A. Venner, *Ambtsvergaderingen in het Ambt Montfort*, in: *Rechtshistorische Opstellen aangeboden aan Prof. Mr. A.Fl. Gehlen*, Maastricht (1998), 203 (Werken LGOG 16).
- 227 Idem, *Ambtsvergaderingen*, 194.
- 228 Gemeentehuis Helden, Oud archief, inv.nr. 1 "Geerffde protocol tot Helden, 1721-1775", f. 26-27.
- 229 RAL, 16.1110, Archief van de familie Van Wittenhorst te Horst, inv.nr. 133 (1713 januari 13).
- 230 Gemeente archief Venlo, Archief Schepenbank Blerick, Bijlage van de schatheffersrekening, 3 december 1704.
- 231 Idem, bijlagen van de schatheffersrekening 2 augustus 1704 en 18 november 1704.
- 232 Idem, bijlagen over de schatheffersrekening over het boekjaar 1707.
- 233 RAL, 01.035, Archief Schepenbank Grubbenvorst, inv.nr. 3434/2. Dorpsrekening over het boekjaar 1723.
- 234 RAL, 01.033, Archief Schepenbank Broekhuizenvorst, inv.nr. 291 (1738 maart 15).